

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเขตย่านเมืองเก่า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย กับการเป็นเมืองที่ยั่งยืน

A Study of Local History in Old Town,
Mae Chan District, Chiang Rai Province, as a Sustainable City

นกรินทร์ น้ำใจดี¹

Nakarin Namjaidee

E-mail: Nakarinja@hotmail.com

Received: July 14, 2022

Revised: June 7, 2023

Accepted: June 8, 2023

¹ อาจารย์ประจำแผนกวิชาการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม สาขาวิชาสังคมศาสตร์ สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
Lecturer in Cultural Resource Management, Social Sciences, School of Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษา สํารวจ รวบรวมองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในพื้นที่เขตเทศบาลแม่จัน เพื่อจัดทำเป็นแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าแม่จัน 2. เพื่อเผยแพร่ให้สาธารณชนได้ทราบและสนใจเข้าไปเรียนรู้ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แนวคิดจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม แนวทางแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ด้วยวิธีการการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาข้อมูลจากการออกภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และนำข้อมูลไปจัดทำเอกสารระบุความสำคัญ ใช้เกณฑ์ประเมินความสำคัญของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม 5 กลุ่ม ได้แก่ คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย คุณค่าเชิงการศึกษา คุณค่าเชิงสังคม และคุณค่าเชิงการเมือง ผลการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแม่จัน 4 ช่วง ดังนี้ ช่วงที่ 1 ก่อนยุคพื้นเมืองเชียงแสน ช่วงที่ 2 การเป็นแขวงเชียงแสน ช่วงที่ 3 การย้ายแขวงเชียงแสน สู่การยกฐานะเป็นอำเภอแม่จัน ช่วงที่ 4 การตัดถนนพหลโยธิน ขุมทางค้าข้าว กับแม่จันปัจจุบัน และพัฒนาเป็นแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรม 14 แหล่ง ได้แก่ 1. เหมืองฮ่อ 2. ตลาดเทศบาลแม่จัน 3. มูลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน 4. ร้านกาแฟลุงพัฒน์ 5. ตลาดติดาพร 6. ย่านกองเฝ้า 7. โรงเรียนบ้านแม่จัน 8. โรงภาพยนตร์แม่จันราม่า 9. ที่ว่าการอำเภอแม่จัน 10. วัดป่าบัง 11. ตลาดนวลจันทร์ 12. ย่านกองเจี้ยว 13. วัดกาสา 14. ร้านเดชาศิลป์ ส่วนที่ 2 การเผยแพร่แก่สาธารณชน 3 รูปแบบ คือ การจัดทำหนังสือเล่มเล็ก การจัดเวทีเสวนา และ การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ร่วมกับเทศบาลตำบลแม่จัน และพบข้อค้นพบต่อความยั่งยืนของย่านเมืองเก่าแม่จัน 3 ด้าน คือ 1. ความสามารถในการระบบเหมืองฝายที่เข้มแข็ง 2. เมืองแม่จันสามารถเก็บรักษาสິงแวดล้อมทางวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ 3. ประชาสังคมย่านเมืองเก่าแม่จันมีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแม่จัน แผนที่ทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่น เมืองยั่งยืน

Abstract

The research objectives are 1) to study, explore, collect knowledge on local history in the area of Mae Chan municipality in order to create a cultural resource map in Mae Chan old town area; and 2) to disseminate the knowledge and interest in learning. This qualitative research uses the concept of studying local history, the concept of cultural resource management, cultural resource map guidelines, the method of documentary study and research studies related to cultural history and local wisdom. The data from field trips include in-depth interviews, participatory observations and notes from important documents. The 5 criteria used to assess the importance of cultural resources include the economic value, functional value, educational value, social value and political value. The research results are divided into 2 parts. For Part 1, Mae Chan local history can be divided into 4 periods as follows: Period 1 Before the Chiang Saen renaissance, Period 2 Becoming Chiang Saen sub-district, Period 3 Moving Chiang Saen sub-district to be upgraded to Mae Chan district, Phase 4 Phaholyothin Road cutting between the rice trade junction and the present Mae Chan and the development of a map of 14 cultural resources, namely 1. Ho mine; 2. Mae Chan municipal market; 3. Mae Chan public charity foundation; 4. Lung Phat coffee shop; 5. Thidaporn market; 6. Kong Yao area; 7. Ban Mae Chan school; 8. Mae Chan Rama movie theater; 9. Mae Chan district office; 10. Pa Bong temple; 11. Nuan Chan market; 12. Kong Ngjao area; 13. Kasa temple; and 14. Decha Sil Shop. Part 2 includes the dissemination to the public in 3 forms, namely the preparation of a booklet, organizing a forum and organizing a mobile exhibition in collaboration with Mae Chan subdistrict municipality and the findings on the sustainability of Mae Chan old town in

3 aspects: 1) The ability of a strong weir mining system; 2) the effective preservation of Mae Chan city's cultural environment; and 3) a strong union of civil society in Mae Chan old town area.

Keywords: Mae Chan Local History, Local Cultural Resource Map, Sustainable City

บทนำ

อำเภอแม่จันเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หนึ่งในจังหวัดเชียงรายที่มีพัฒนาการมายาวนานนับตั้งแต่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-22 มีวิวัฒนาการร่วมสมัยกับการสร้างเมืองเชียงแสน ปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในเมืองแม่จัน บริเวณทางด้านทิศตะวันออกของเมืองแม่จัน มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ต่อมาในปี พ.ศ. 2101 ล้านนาอยู่ภายใต้อำนาจของพม่าสลับกับการตกอยู่ในอำนาจของกรุงศรีอยุธยา เมืองเชียงรายซึ่งเป็นเมืองลูกหลวงของเมืองเชียงใหม่ ถูกพม่าเข้ามาปกครอง เมืองเชียงแสนและแม่จันมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญในการปกครองล้านนาของพม่า ในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ล้านนาอยู่ในฐานะเมืองประเทศราชของสยาม เกิดการขับไล่พม่าออกจากเชียงแสนได้สำเร็จ กวาดต้อนเอาผู้คนพลเมืองไปอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ส่งผลให้เมืองเชียงแสน เมืองแม่จัน เมืองเชียงราย มีสภาพถูกปล่อยทิ้งร้าง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2421 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระเจ้าอินทรวชิราธิบดี เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 โปรดเกล้าฯ ให้ เจ้าน้อยอินตะ ขึ้นมาฟื้นฟูเมืองเชียงแสนร้าง บริเวณเมืองแม่จันในปัจจุบัน ส่งผลให้เมืองแม่จันมีความสำคัญในฐานะเมืองที่เป็นจุดศูนย์กลางทางราชการ สถานับการศึกษา ตลาด และคงรักษาสถานะในฐานะชุมทางการค้าซึ่งเป็นแหล่งการค้าข้าวและยาสูบที่สำคัญ เมื่อมีการตัดและขยายถนนสายลำปาง-พะเยา-เชียงราย-แม่สาย และนำไปสู่การขยายและเกิดถนนพหลโยธินขึ้นในปี พ.ศ. 2495 เศรษฐกิจหลักของเมืองแม่จันจึงถูกขับเคลื่อนด้วยการค้าข้าวและยาสูบ โดยมีกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลที่เข้ามาเปิดโรงสีขนาดใหญ่ และโรงบ่มใบยาสูบจำนวนมากในอำเภอแม่จัน ภายหลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมา การพัฒนาโครงสร้างของเมืองแม่จันเกิดการเติบโตและขยายตัวอย่างรวดเร็ว

มีการขยายตัวเมืองออกไปด้านนอกเมือง ในปัจจุบันภายในย่านตัวเมืองเก่าแม่จัน ในย่าน ถนนไชยบุรี ถนนหิรัญนคร ถนนราชบุรี ถนนนาคพันธุ์ ถนนสิงหนวัต ถนนลาวจกราช พบกลุ่มอาคารราชการ กลุ่มอาคารสถาบันการศึกษา บ้านเรือนอยู่อาศัยสถาปัตยกรรม พื้นถิ่น และกลุ่มอาคารเรือนแถวไม้ที่สลับกับรูปแบบอาคารสมัยใหม่ ศาสนสถานที่แสดง ถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในด้านความเชื่อที่หลากหลายประกอบไปด้วย ศาสนาพุทธ ศาลเจ้า ของกลุ่มชาวจีน ตลอดจนยังคงพบวิถีชีวิตวัฒนธรรม อาหาร ประเพณี พิธีกรรม และ ภูมิปัญญาที่น่าสนใจ มีคุณค่า การศึกษาครั้งนี้ใช้กระบวนการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสำรวจแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่า การสัมภาษณ์เชิงลึก การมีส่วนร่วม ทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจประวัติศาสตร์พัฒนาการย่าน เมืองเก่าแม่จันอย่างลุ่มลึก นำไปสู่การมีส่วนร่วมจากคนในพื้นที่ หน่วยงานราชการ องค์กร ที่เกี่ยวข้อง ในฐานะเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประเมินคุณค่าทรัพยากรทาง วัฒนธรรมร่วมกัน จัดทำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่เขตย่านเมืองเก่าแม่จัน เพื่อให้คนในพื้นที่ได้รู้จักทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ และตระหนักถึงความสำคัญของ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเหล่านั้น และยังช่วยผลักดันให้พื้นที่ย่านตัวเมืองเก่าแม่จัน กลายเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต เป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบในด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษา สำรวจ รวบรวม และวิเคราะห์องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น ในพื้นที่เขตเทศบาลแม่จัน และจัดทำเป็นแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ในเขตย่านเมืองเก่าแม่จัน เพื่อส่งเสริมให้คนในพื้นที่ ตื่นตัว และตระหนักถึงคุณค่าของ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ พื้นฟู และต่อยอดในอนาคต
2. เพื่อเผยแพร่ให้สาธารณชนได้ทราบและสนใจเข้าไปเรียนรู้ เกี่ยวกับแหล่ง สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าในเขตย่านเมืองเก่าแม่จัน

กรอบแนวคิด

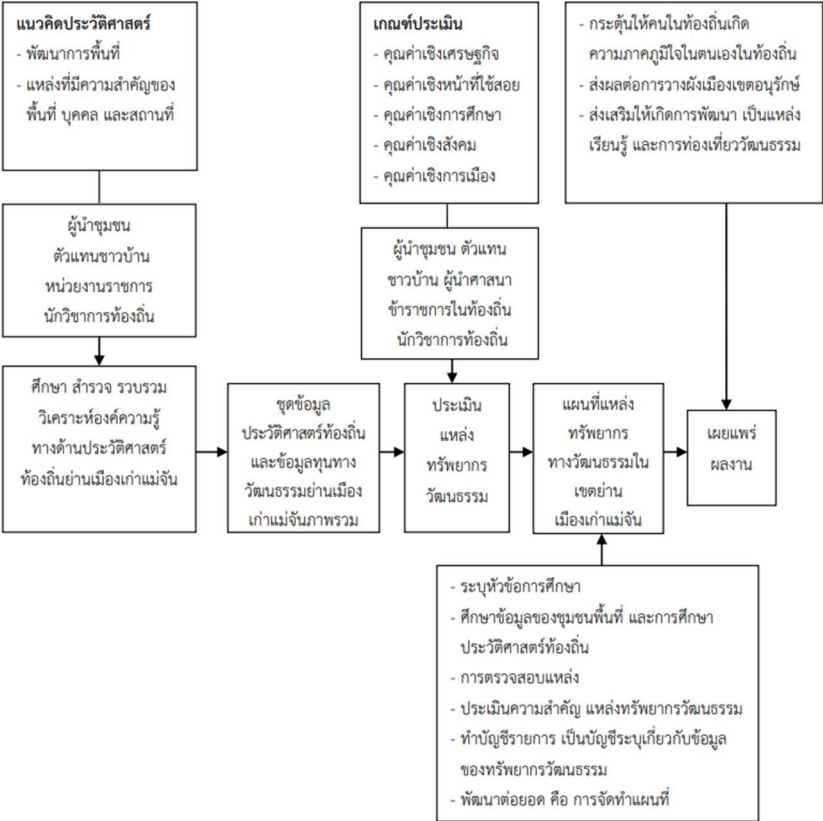
1. การศึกษา สํารวจ รวบรวมและ วิเคราะห์องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นประวัติศาสตร์ ในพื้นที่เขตเทศบาลแม่จัน ใช้กรอบแนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการทางสังคมของท้องถิ่นให้มากที่สุด โดยให้ความสำคัญและเคารพต่อคนในท้องถิ่น แนวคิดนี้จะเป็นเครื่องมือ ในการช่วยกำหนดความสำคัญของพื้นที่ ที่ถูกกำหนดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในแผนที่วัฒนธรรม และการเป็น แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในท้องถิ่น และเป็นการกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในตนเองในท้องถิ่น นำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง

2. การจัดทำแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าแม่จัน ประกอบด้วยกรอบแนวคิด 2 ส่วน

2.1 การประเมินแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ใช้กรอบแนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม (Lertcharnrit, 2011) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการค้นหา สืบค้น ประเมินความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ซึ่งจะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการแสดงเอกลักษณ์ของสังคมหรือชุมชนและสะท้อนถึงพัฒนาการของการดำรงอยู่ของสังคมนั้น ๆ หากไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมก็อาจทำให้สูญหายถูกทำลายลง ซึ่งการประเมินจะช่วยให้ง่ายต่อการจัดลำดับความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมว่ามีคุณค่าในมิติใด และสามารถนำไปเป็นแนวทางในการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ที่ระบุความสำคัญของแหล่งทรัพยากรต่อท้องถิ่น และนำไปต่อยอดในมิติด้านการอนุรักษ์ได้ในอนาคต

2.2 การจัดทำแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าแม่จัน ใช้แนวทางการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม (Towinus, 2011) มาเป็นกรอบแนวคิด ดังนี้ 1) ระบุหัวข้อการศึกษา 2) การศึกษาข้อมูลของชุมชนพื้นที่ และการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 3) การตรวจสอบแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม และการประเมินความสำคัญ ผ่านการสำรวจและเข้าถึงแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะใช้ในการกำหนดความสำคัญของแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม 4) การทำบัญชีรายการ เป็นบัญชีระบุเกี่ยวกับข้อมูลของทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยในการนำองค์ความรู้ไปกำหนดในแผนที่

ทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่ 5) การพัฒนาต่อยอด คือ การจัดทำแผนที่ ส่งผลต่อการวางแผนเมืองเขตนุรักษ์ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ การท่องเที่ยววัฒนธรรม นำความรู้ไปต่อยอดเป็นโครงการอื่นต่อไป

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

Figure 1. Conceptual Framework

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาข้อมูลจากการออกภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้นำชุมชน และตัวแทนชาวบ้านในชุมชนที่ตั้งอยู่บนถนนสายหลัก 6 เส้นของย่านเมืองเก่า คือ ไชยบุรี หิรัญนคร ราชบุรี นาคพันธุ สิงหนวัด ลาวจกราช จำนวน 6 คน ผู้นำศาสนา จำนวน 6 คน ข้าราชการในท้องถิ่น จำนวน 3 คน เอกชน ผู้มีความรู้ความรู้อันประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม จำนวน 8 คน นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรม และท้องถิ่น จำนวน 3 คน โดยใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์ที่ครอบคลุมประเด็นศึกษา ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน ข้อมูลที่ได้จากภาคสนามจะเป็นข้อมูลหลักที่ทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจถึงพัฒนาการภาพรวมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของย่านเมืองเก่าแม่จัน ในฐานะการเป็นศูนย์ราชการ ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ของอำเภอเมืองเชียงแสน ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เพื่อนำไปสู่การจัดเก็บรวบรวมอย่างเป็นระบบ และยังใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่น ในขั้นตอนนี้มีการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาเขียนเป็นความเรียง และนำข้อมูลกลับไปเช็คความถูกต้องจากเจ้าของแหล่งทรัพยากรในพื้นที่ด้วย

การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล จากเอกสารชั้นต้น (Primary Source) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Source) การสัมภาษณ์ และการมีส่วนร่วม ในท้องถิ่น ความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมสังเคราะห์ข้อมูลเขียนเป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ให้เห็นภาพประวัติศาสตร์พัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลง การประเมินคุณค่าแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในเขตเมืองเก่าแม่จัน โดยใช้เกณฑ์ในการประเมินความสำคัญของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม องค์กรยูเนสโก องค์กรโอโคโมส และองค์กรอิครอม ยังได้แบ่งคุณค่าการใช้งานในสังคมร่วมสมัยแบ่งออก 5 กลุ่ม ดังนี้

คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic Value) คือ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่สามารถช่วยให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ดำรงชีพได้ เช่น จากการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การขายสินค้า วัฒนธรรม เป็นต้น คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย (Functional Value) เน้นคุณค่าการใช้งาน รวมไปถึงการใช้สอยทรัพยากรวัฒนธรรมที่เคยถูกใช้มาแล้วและอาจสามารถเปลี่ยนหน้าที่ได้ เช่น การปรับปรุงบ้านเก่า เป็นพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น คุณค่าเชิงการศึกษา (Education Value) คุณค่าที่มนุษย์สามารถเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม เช่น โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี เป็นต้น คุณค่าเชิงสังคม (Social Value) คุณค่าในเชิงสังคมประเพณี กิจกรรมทางสังคมที่สังคมในปัจจุบันยังเกิดประโยชน์ คุณค่าเชิงการเมือง (Political Value) เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมืองในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น ๆ อาทิ ลานโพธิ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น เพื่อระบุความสำคัญของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม และจัดทำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าแม่จัน ที่ระบุตำแหน่ง ที่ตั้ง ความสำคัญของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ย่านเมืองเก่าแม่จัน

การประเมินความสำคัญทรัพยากรวัฒนธรรม (Assessing Significance) เพื่อช่วยให้เข้าใจบริบทที่แท้จริงของชุมชนย่านเมืองเก่าแม่จัน โดยทั้งนี้อาศัยการสืบค้นข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญหลายสาขา เช่น นักประวัติศาสตร์ นักวิชาการสาขาอื่น ๆ และสมาชิกในท้องถิ่น ได้แก่ ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ พระสงฆ์ ครู ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น และนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเอกสารระบุความสำคัญ (Statement of Significance - SoS) ในการวัดคุณค่าทรัพยากรทางวัฒนธรรม ได้แทนค่าการประเมินแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมได้ประยุกต์มาตรวัดแบบลิเคิร์ต (Likert Scale) เพื่อประเมินคุณค่าและความสำคัญ โดยได้แบ่งเป็น 5 ระดับ ดังนี้ ระดับค่ามากที่สุด คิดเป็น 5 คะแนน ระดับค่ามาก คิดเป็น 4 คะแนน ระดับค่าปานกลาง คิดเป็น 3 คะแนน ระดับค่าน้อย คิดเป็น 2 คะแนน ระดับค่าน้อยที่สุด คิดเป็น 1 คะแนน เกณฑ์ในการคัดเลือกทรัพยากรทางวัฒนธรรม คิดจากค่าคะแนนรวมของทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ที่มีคะแนนตั้งแต่ 15 คะแนน หรือร้อยละ 60 ขึ้นไป จะถูกคัดเลือกเป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ในย่านเมืองเก่าแม่จัน หลังจากนั้นนำไปสู่การสังเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์ จากเอกสารชั้นต้น (Primary Source) และเอกสาร

ชั้นรอง (Secondary Source) การสัมภาษณ์ และการมีส่วนร่วมในท้องถิ่น ความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรม สังเคราะห์ข้อมูลเขียนเป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เห็นภาพประวัติศาสตร์พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง และจัดทำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าแม่จัน ที่ระบุตำแหน่ง ที่ตั้ง ความสำคัญของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่ย่านเมืองเก่าเชียงราย

การคืนข้อมูลสู่ท้องถิ่นด้วยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ นำข้อมูลจากการศึกษา นำเสนอผลการจัดทำแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าแม่จัน เพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน ช่วยกระตุ้นให้ภาคราชการ คนประชาชนท้องถิ่นเกิดความตระหนักในทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ผลการวิจัยเชิงสังเคราะห์

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในเขตย่านเมืองเก่าแม่จัน

ย่านตัวเมืองแม่จันในปัจจุบัน เป็นชุมชนที่มีพัฒนามาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา 121 ปี มีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างไปตามแต่ละยุคสมัยขึ้นอยู่กับสภาพภูมิศาสตร์ การแบ่งเขตการปกครอง การขยายตัวทางการค้า การพัฒนาสาธารณูปโภค ซึ่งจะขอกกล่าวถึงความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ เพื่อให้เข้าใจพื้นที่ ผู้คน และวัฒนธรรม อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้าใจ และเพื่อแนวทางการในการอนุรักษ์อาคาร สถานที่ ที่คุณค่าในเขตเมืองเก่าแม่จัน แบ่งผลการศึกษาเป็น

1.1 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองเก่าแม่จัน

แบ่งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแม่จันเป็น 4 ช่วงดังนี้

ช่วงที่ 1 ก่อนยุคพื้นเมืองเชียงแสน (ก่อน พ.ศ. 2347-พ.ศ. 2385)

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-22 ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่จัน-เชียงแสน มีพัฒนาการการตั้งเป็นชุมชนโบราณ ที่มีรูปแบบเมืองที่ล้อมไปด้วยคูน้ำคันดิน จำนวน 21 แห่ง ซึ่งกระจายตัวตามลุ่มน้ำสาขาของแม่น้ำโขง ได้แก่ น้ำแม่คำ น้ำแม่จัน น้ำรวก ฯลฯ

(Chumde, 2006) กระทั่งในราวพุทธศตวรรษที่ 18 เมืองเงินยางเป็นเมืองที่มีความสำคัญในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน ต่อมาในปี พ.ศ. 1802 พญามังราย ได้ขึ้นครองราชย์สมบัติที่เมืองหิรัญนครเงินยาง เป็นกษัตริย์ลำดับที่ 25 ภายหลังทรงเสด็จลงมาสร้างเมืองใหม่ทรงเป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์มังราย (Ongsakul, 2018) ต่อมาในปี พ.ศ. 1870 พญาแสนกษัตริย์ลำดับที่ 3 แห่งราชวงศ์มังราย มีพระราชประสงค์จะสร้างเมืองใหม่ที่มีชัยภูมิที่ดี จึงทรงเลือกพื้นที่บริเวณเมืองเก่าเวียงไชยบุรี ริมแม่น้ำโขง ทรงสถาปนาเมืองใหม่ชื่อว่า หิรัญนครชัยบุรีศรีเชียงแสน ซึ่งมีความสำคัญในช่วงเวลาสั้น ๆ ในสถานะเป็นจุดศูนย์กลางล้านนา (พ.ศ. 1868–พ.ศ. 1879) เวียงขนาดเล็กที่ตั้งอยู่โดยรอบเมืองเชียงแสนเกิดการผนวกชุมชนดั้งเดิมที่มีการอยู่อาศัยมาก่อนเดิมแล้ว ซึ่งเป็นหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็ง ต่อมาในช่วงปลายราชวงศ์ดองอู ในรัชสมัยพระเจ้าดลุมมิน (พ.ศ. 2172–พ.ศ. 2191) พม่าเลือกเมืองเชียงแสน เป็นเมืองหน้าด่านสำคัญในการปกครองล้านนาของพม่า เมืองเชียงแสนกลายเป็นศูนย์กลางอำนาจหนึ่งในการปกครองของพม่า ในหัวเมืองล้านนา ภายหลังในยุครธนบุรีต่อเนื่องถึงในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เกิดกลุ่มผู้นำท้องถิ่นในเมืองลำปางนำไปสู่การขับไล่พม่าออกจากเมืองล้านนา ส่งผลให้ในช่วงนี้เกิดการขับไล่พม่าออกจากเมืองเชียงแสน มีการกวาดต้อนชาวเชียงแสน ทำให้เมืองเชียงแสนร้างลง (Ongsakul, 2015)

ช่วงที่ 2 การฟื้นฟูเมืองเชียงแสน สู่การเป็นแขวงเชียงแสน (พ.ศ. 2386–2442)

ในปี พ.ศ. 2386 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. 2369–2389) เจ้าหลวงองค์ที่ 4 แห่งเมืองเชียงใหม่ว่า เจ้าพรหมเชษฐาธิราช (เจ้าหลวงเชียงรายองค์ที่ 1) (พ.ศ. 2386–พ.ศ. 2407/21 ปี) เจ้านายเชื้อสายเจ้าเจ็ดตน เป็นเจ้าหลวงเมืองเชียงราย (Chamchit, 2000a) ได้รับพระราชทินนามว่า พระยารัตนะอาณาเขต (เจ้าธรรมลังกา) จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2422 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ (พ.ศ. 2416–พ.ศ. 2440) เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 เมืองเชียงแสนมีสภาพเป็นเมืองที่รกร้างจากการขับไล่พม่าออกจากเชียงแสน การฟื้นฟูเมืองเชียงแสนร้าง พระเจ้าอินทวิชยานนท์โปรดเกล้าให้เจ้าน้อยอินตะ โอรสองค์ที่ 3 ของพระเจ้าบุญมา (เจ้าผู้ครองเมืองลำพูน

องค์ที่ 2) ขึ้นมาพื้นเมืองเชียงแสน ซึ่งในขณะนั้นมีกำลังคนไม่มากนักในระยะแรกของการพื้นเมืองเชียงแสน เกิดการต่อสู้กับการคุกคามจากเมืองเชียงตุง โดยกองกำลังเชียงตุง นำกำลังมาขับไล่ขัดขวางการพื้นเมืองของเจ้าน้อยอินตะ ส่งผลให้เจ้าน้อยอินตะต้องถอยผู้คนไปตั้งมั่นที่เมืองพาน (Ongsakul, 2018) ภายหลังได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหลวงสุริยะ เจ้าเมืองเชียงราย (องค์ที่ 3) ส่งเจ้าอุปราชม้าฝั้น เจ้าบุรีรัตนอินทยศ เจ้าไชยลังกาไปช่วยขับไล่กองทัพเชียงตุงได้สำเร็จ และเกิดการพื้นเมืองเชียงแสนขึ้นในระยะต่อมา (Sirichai, 2017)

ในปี พ.ศ.2425 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามเป็นพระยาราชเดชดำรง (เจ้าน้อยอินตะ) ซึ่งมีเนื้อความในเอกสารมหาดไทย จ.ศ.1244 เรื่อง เมืองนครเชียงใหม่ตั้งเจ้าเมือง นายน้อยอินตะเป็นพระยาราชเดชดำรง พระยาไชยสงครามเป็นพระยาอุปราชมืองเชียงแสน ขึ้นนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นต้นสายสกุล “เชื้อเจ็ดตน” ในเมืองเชียงแสน-เชียงราย มีใจความสำคัญดังนี้

“เจ้าราชวงศ์ เจ้าบุรีรัตน เจ้านายท้าวพระยาเมืองนครเชียงใหม่ ด้วยเจ้าอินทวิชยานนท์ ภาเจ้านายบุตรหลานลงไปเฝ้าทูลองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพมหานคร จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระราชสุพัฒน์บัตร เลื่อนเจ้าอินทวิชยานนท์ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า เมืองเชียงแสนเขตรแดนใกล้ติดต่อยู่เมืองเชียงตุง แลต้องแต่งพระยาลาวท้าวแสน ออกลาดตระเวรรักษาปลายเขตรแดนอยู่เสมอได้จาก พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตรได้ให้นายน้อยอินตะว่าที่เจ้าเมืองเชียงแสนพระยาไชยสงครามว่าที่เจ้าอุปราชมืองว่าราชการรักษากันมาช้านานแล้วขนบธรรมเนียมราชการมาก ครั้นจะให้นายน้อยอินตะผู้ว่าที่เจ้าเมืองเชียงแสน.....” (Chao Phraya Chakri Sirindhorn, 1882)

กลุ่มประชากรที่ขึ้นมาเพื่อฟื้นฟูเมืองเชียงแสน ในยุคของเจ้าน้อยอินตะประกอบไปด้วย กลุ่มชาวไทลื้อ (ยอง) จากเมืองลำพูนและชาวเชียงใหม่ ประมาณ 1,500 ครอบครัว กลุ่มชาวลื้อ (ยอง) อาศัยบริเวณริมฝั่งแม่น้ำจัน ในบริเวณบ้านป่าซาง และบ้านศรียางมูล เขตตำบลแม่คำ และอาศัยบริเวณริมฝั่งแม่น้ำคำในย่านบ้านแม่คำสบเป็น

บ้านหนองแห้ง บ้านแม่คำหลังวัดม่วงคำ (Upatham Won Kan, 2012) นามสกุลที่สำคัญ ได้แก่ ชางสุภาพ คำเงิน จับใจนายจันทาพูล นาใจ นรินคำ วินันท์ เป็นต้น เขตตำบลศรีคำ ในแถบบ้านสันสลีหลวง บ้านสันนายาว (Sombat Mai, 2020)

ในปีพ.ศ. 2428 ภายหลังเกิดวิกฤตการณ์ รศ. 122 สยามเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้ฝรั่งเศส เกิดสนธิสัญญาห้ามตั้งป้อม กองทัพใกล้ในระยะ 25 กิโลเมตร จากเขตแดนของฝรั่งเศส นำไปสู่การย้ายศูนย์กลางด้านการปกครองจากเมืองเชียงแสนเดิมมาอยู่บริเวณริมแม่น้ำจัน ในเขตบ้านแม่คี่ ซึ่งเป็นชุมชนที่มีคนอาศัยหนาแน่นมาก่อนแล้ว เพราะเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการค้าทางกองคาราวานระหว่างยูนนาน-เชียงราย-เชียงใหม่-ตาก-มละหม่ง และเป็นช่วงที่เชียงใหม่ส่งเจ้านายสายลำพูนอีกองค์หนึ่งขึ้นมาเป็นผู้ปกครอง ถือเป็นต้นสกุล ณ ลำพูน ในเมืองแม่จันปัจจุบัน (Kaisri, 2014) เหตุการณ์ที่สร้างการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ให้กับหัวเมืองภาคเหนือ ในปีพ.ศ. 2442 รัฐบาลสยามได้มีการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น มีการยกเลิกหัวเมืองประเทศราชล้านนามาเป็นดินแดนของราชอาณาจักร แบ่งการปกครอง เป็น 2 ส่วน คือหัวเมืองชั้นใน และหัวเมืองชั้นนอก หัวเมืองชั้นในให้เจ้าสนามหลวงเป็นผู้ดูแล ส่วนหัวเมืองชั้นนอกของเชียงใหม่ ได้แก่ เมืองเชียงราย เชียงแสน ผาเงา เวียงป่าเป้า เป็นต้น ส่งผลให้เกิดการแบ่งเขตปกครองจากเมือง เป็นอำเภอ หรือแขวง (Ongsakul, 2018) ในยุคนี้มีการย้ายศูนย์กลางการปกครองจากเมืองเชียงแสนเดิม บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงมาอยู่ในบริเวณบ้านคี่ เรียก “เมืองเชียงแสน (แม่คี่)” มีการแต่งตั้งเจ้าน้อยไชยวงศ์² (พ.ศ. 2442-พ.ศ. 2454) เป็นนายแขวงเชียงแสน (แม่คี่) องค์ใหม่ ภายหลังได้รับตำแหน่งเป็นพระยาราชเดชดำรง (Mae Chan District Office, 1899) ปรากฏหลักฐานมหาดไทยที่ 83/7533 ลงวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2442 เรื่อง กราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขาการทรงทราบ ซึ่งมีตอนหนึ่งที่กล่าวถึงเมืองเชียงแสนใหม่ ที่ย้ายศูนย์กลางจากบริเวณเมืองเชียงแสนเดิมริมฝั่งแม่น้ำโขง ลงมายังบริเวณบ้านแม่คี่ มีเนื้อความตอนหนึ่งว่า

² เจ้าน้อยไชยวงศ์ เป็นโอรสเจ้าหลวงคำตัน เจ้าผู้ครองนครองค์ที่ 4 เมืองลำพูน

“กราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการทรงทราบ
ด้วยข้าพระพุทธเจ้าได้รับใบบอกพระยาทรงสุรเดช ข้าหลวงรักษา

ราชการมณฑลลาวเฉียง ที่ 37/714 ลงวันที่ 5 พฤษภาคม ร.ศ. 117 ว่าขุนรักษันรา
ข้าหลวงเมืองเชียงรายได้มีบอกส่งรายงานนายน้อยไชยวงศ์ ผู้รักษาราชการเมืองเชียงแสน
(แม่คี่) เข้ามายังที่ว่าการมณฑลลาวเฉียงว่า เจ้านายท้าวพญาเมืองเชียงแสน คือนายน้อย
เหมย บ้านในเมืองเชียงแสนหนึ่ง กับท้าวขุนนายลับสวบ บ้านแม่โล บ้านแซวริมแม่น้ำโขง
ขาดไม่มาถือน้ำที่เมืองเชียงแสน (บ้านแม่คี่)” (Chamchit, 2000b)

ช่วงที่ 3 การย้ายแขวงเชียงแสน สู่การยกฐานะเป็นอำเภอแม่จัน (พ.ศ.
2443-2476)

ในปี พ.ศ. 2443 มีการย้ายที่ทำการแขวงเชียงแสน จากบริเวณ
บ้านแม่คี่ ลงมาทางใต้ทางฝั่งขวาของแม่น้ำจัน ตำบลเวียงกาสา ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ
ในปัจจุบัน (Government Mae Chan District, 2017) ภายหลังการ ปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาล
รัฐบาลสยามปฏิรูประบบการเก็บภาษีอากร เรียก “เงินค่าราชการ” เป็นภาษีที่เสียแทน
การถูกเกณฑ์แรงงาน ในอัตราปีละ 4 บาท เกิดกระแสต่อต้านอำนาจรัฐมากขึ้นและ
นำไปสู่การเกิดเหตุการณ์ก่อจลาจลโดยกลุ่มชาวไทใหญ่ในหัวเมืองสำคัญของภาคเหนือ
ได้แก่ แม่ฮ่องสอน พะเยา และเชียงราย ในปี พ.ศ. 2446 (ร.ศ. 122) เกิดเหตุจลาจลในแขวง
เชียงแสน และแขวงเมืองเชียงรายได้ในระหว่างวันที่ 11-15 มีนาคม พ.ศ. 2446 (ร.ศ. 122)
จากบันทึกของเจ้าน้อยเชียง หลานของเจ้าอินต๊ะ (เจ้าหลวงเชียงแสน องค์ที่ 1) บันทึก
ถึงเหตุการณ์โดยสรุปของการเกิดกบฏเงี้ยวในเมืองเชียงแสนน้อย (เชียงแสนเดิม) เมือง
เชียงแสนหลวง (แม่จัน) ส่งผลให้เกิดการสกัดโดยฝ่ายเจ้าหน้าที่บ้านเมือง มีการทำลาย
สถานที่ราชการได้แก่ โรงพักตำรวจแขวงเชียงแสน โดยการจลาจลกลุ่มเงี้ยว (ไทใหญ่)
ได้หนีไปหลบซ่อนจากการสกัดกั้นของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองในวิหารของวัดกาสาในเมือง
เชียงแสน (แม่จัน) (Government Mae Chan District, 1899)

หลังจากนั้น 3 ปีถัดมา ในปีพ.ศ. 2449 มีการรวมแขวงเชียงแสนหลวง
และเชียงแสนน้อย เพื่อเป็นแขวงเดียวกัน โดยใช้ชื่อว่า แขวงเชียงแสน (Government

Mae Chan District, 1956) จากเหตุการณ์ดังกล่าว ส่งผลให้เมืองเชียงแสนหลวง (แม่จัน) กลายเป็นจุดศูนย์กลางในด้านการปกครองและมีฐานะเป็นศูนย์ราชการในยุคนั้น ในปี พ.ศ. 2459 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดโครงการขยายทางรถไฟสายเหนือจากสถานีหัวลำโพงไปถึงเมืองสถานีนครลำปาง การโดยสารทางรถไฟ สะดวกต่อการขนถ่ายผู้คนและสินค้า จากกรุงเทพฯมายังหัวเมืองทางเหนือ และทำให้การขนส่งสินค้าเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าว และ ใยสาบจากเมืองเชียงรายและเชียงแสนลงไปยังกรุงเทพฯ สะดวกขึ้น ชาวจีนโพ้นทะเลเห็นลู่ทางเส้นทางคมนาคมทางรถไฟขยายในหัวเมืองทางภาคเหนือ เกิดการอพยพพระลอกใหญ่โดยมีเมืองลำปางเป็นชุมทางชาวจีนโพ้นทะเล และขยายไปทำมาหากินในจังหวัดเชียงราย (Chaidaroon, 2015) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ จี วิลเลียม สกินเนอร์ ที่กล่าวถึงการก่อสร้างถนนจากลำปางไปเชียงรายในทศวรรษ 1920 ที่ส่งผลให้ชาวจีนมีอัตราการอพยพขึ้นมาจำนวนมาก ในระหว่างปี พ.ศ. 2462-พ.ศ. 2490 มีจำนวนอพยพชาวจีนในภาคเหนือ ปี พ.ศ. 2490 ถึง 6,179 คน (Skinner, 2005) บางส่วนเห็นลู่ทางในการทำการค้าในเชียงแสน (แม่จัน) ซึ่งเป็นเมืองการค้าชายแดน ชาวจีนที่อพยพตั้งรกรากในเมืองเชียงแสน (แม่จัน) 3 กลุ่ม ได้แก่ จีนแต้จิ๋ว เป็นกลุ่มที่มีจำนวนประชากรมากเป็นอันดับหนึ่ง มีแซ่ที่สำคัญ ได้แก่ แซ่ลิ้ว แซ่เจี๋ย แซ่แต้ แซ่เตีย ฯลฯ ภายหลังใช้นามสกุล บุญธรรม โล่ห์พิรุณ เตชะธีราวัฒน์ ไชยกุล เป็นต้น กลุ่มที่ 2 กลุ่มชาวจีนฮากกา (คะ) เป็นกลุ่มมีจำนวนมากเป็นอันดับ 2 แซ่ที่สำคัญ ได้แก่ แซ่เหล้า ฯลฯ ภายหลังใช้นามสกุลเหล้าธรรมทัศน์ กลุ่มที่ 3 กลุ่มจีนไหหลำ ภายหลังใช้นามสกุล จันทรธิระติกุล เป็นต้น (Boontham, 2020)

จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ในปี พ.ศ. 2469 เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑลพายัพ การเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนั้น เสด็จพระราชดำเนินโดยทางรถไฟ มาถึงยังสถานีรถไฟนครลำปาง เสด็จพระราชดำเนินด้วยรถพระที่นั่งจากเมืองลำปาง มายังเมืองพะเยา และจังหวัดเชียงราย ต่อมาในวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2469 เสด็จพระราชดำเนินทางรถยนต์พระที่นั่งจากเมืองเชียงราย ไปยังเมืองเชียงแสนใหม่ (แม่จันปัจจุบัน) หลังจากนั้นเสด็จพระราชดำเนินต่อไปเมืองเชียงแสนหลวง (อำเภอเชียงแสนปัจจุบัน) ซึ่งมีสภาพเป็นเมืองร้าง หลวงประสิทธิ์ประศาสน์ นายอำเภอ

เชียงแสน ต้องส่งข้าราชการไปแผ้วถางต้นไม้ที่ขึ้นปกคลุมโบราณสถาน เพื่อรับเสด็จพระราชดำเนิน (The National Identity Office, 2015)

ช่วงที่ 4 การตัดถนนถนนพหลโยธิน กับชุมทางการค้าข้าว สู่เมืองแม่จัน
ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2476-ปัจจุบัน)

ในปีพ.ศ. 2480 รัฐบาลกรุงเทพฯได้ตั้งสำนักงานเพื่อแบ่งการทำงานก่อสร้างถนนสายเหนือขึ้นกระจายไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ทางภาคเหนือ ได้แก่ หมวกก่อสร้างทางลำปาง หมวกก่อสร้างทางแพร่ หมวกก่อสร้างทางเชียงราย และหมวกก่อสร้างทางเชียงใหม่ โดยถนนสายเหนือมีจุดเริ่มต้นจากบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ถนนราชดำเนินกลาง กรุงเทพมหานคร เรียก ถนนพหลโยธิน (Ministry of Transport, 1992) มีนายสุขเกษม เอี่ยมเกษม ซึ่งเป็นหัวหน้าแขวงการทางเชียงแสน (Yaowathanee, 2017) ภายหลังคณะราษฎรได้จัดบริหารบ้านเมืองในการปกครองใหม่ มีการจัดให้มีราชการส่วนกลางและการปกครองภายใต้การดูแลของกระทรวงมหาดไทย มีผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจบริหารจัดการภายในจังหวัด ต่อมาในปีพ.ศ. 2482 มีการเปลี่ยนชื่ออำเภอเชียงแสน มาเป็นอำเภอแม่จัน ตามภูมิประเทศที่ตั้งลุ่มแม่น้ำจัน (Government Mae Chan District, 2017) จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2484 พลตรี ป.พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุด รัฐบาลไทย ได้ร่วมลงนามเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ประกาศเข้าร่วมสงครามโดยยินยอมให้กองทัพทหารญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพและเดินทางผ่านเข้าสู่ประเทศพม่า เกิดนโยบายการขยายอำนาจด้วยการส่งกองทัพขึ้นมายึดเมืองเชียงตุง ส่งผลให้รัฐบาลกรุงเทพฯ พัฒนาถนนสายลำปาง-เชียงราย-แม่สาย เพื่อใช้เป็นเส้นทางในการเคลื่อนพลยึดเมืองเชียงตุงจากอังกฤษ (Thampanya, 2014) อำเภอแม่จันถือเป็นจุดยุทธศาสตร์หนึ่งในการพักของกองทัพ ก่อนที่จะเคลื่อนกองทัพไปยังแนวพรมแดนที่อำเภอแม่สาย โดยจะมีจุดพักกองทัพบริเวณอำเภอแม่จัน โดยกองทัพญี่ปุ่นพักบริเวณ โรงเรียนเชียงแสนประชานุสาสน์ ส่งผลให้ในยุคนั้นบ้านเกือบทุกหลังมีหลุมหลบภัย ในช่วงนี้มีการทิ้งระเบิดบริเวณสะพานเหล็กที่ข้ามแม่น้ำจัน บริเวณบ้านแม่คำ (Suwanrat, 2020) ถนนพหลโยธินกลายเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักของเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถนนในช่วงที่ผ่านตัวอำเภอแม่จัน ถือเป็นชุมทางรถโดยสาร

เพื่อติดต่อกับชุมชนโดยรอบตัวเมืองแม่จัน ได้แก่ กิ่งเชียงแสน ดอยหลวง แม่ฟ้าหลวง และแม่สาย ในยุคนั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอเชียงแสน (แม่จัน) โดยมีท่ารถอยู่บริเวณหน้าวัดกาสาในตัวเมืองแม่จัน (Saokhamkhet, 2020) นอกจากเป็นจุดจอดรถโดยสารระหว่างชุมชนโดยรอบเมืองแม่จันแล้ว ยังเป็นจุดจอดรถโดยสารที่วิ่งระหว่างอำเภอเชียงแสน-จังหวัดลำปาง-จังหวัดเชียงใหม่โดยมี นายปัน เยาว์ธานี และ นายจ่านง เล้าตระกูล ชาวแม่จันเป็นเจ้าของรถโดยสารที่ขนส่งระหว่างต่างอำเภอและต่างจังหวัด ความคึกคักของย่านตัวเมืองแม่จัน ถนนหิรัญนคร ถือเป็นถนนสายหลักของเมือง เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอแม่จัน สถานีตำรวจ สถานีอนามัย (Maechan Hospital, 2020) เป็นย่านเศรษฐกิจ เป็นที่ตั้งของโรงแรม 2 แห่ง คือ โรงแรมมิตรลานนา และโรงแรมนวลจันทร์ ซึ่งมีนายเดช ธรรมเดช (พ่อเลี้ยงนวล) เป็นเจ้าของ นายเดช ถือเป็นบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เป็นผู้จัดสรรที่ดินบ้านของตนเองสร้างเป็นตลาด ชาวบ้านเรียก “กาดแลง” หรือ “กาดนวลจันทร์” และยังเป็นผู้สร้างสะพานเพื่อเชื่อมระหว่างชุมชนป่าตึง ทางฝั่งใต้ของแม่น้ำจัน กับตลาดซึ่งอยู่ฝั่งเหนือของแม่น้ำจัน นอกจากนั้น ย่านถนนหิรัญนคร เป็นที่ตั้งของร้านถ่ายภาพ ซึ่งมี 4 ร้านคือ ร้านแรกที่เปิดในตัวเมืองแม่จัน คือ ร้านนิยมโฟโต้ ร้านสหยาศิลป์ ร้านแสงศิลป์ ร้านฟองเสรี (Boontham, 2020)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2488 รัฐบาลไทยจึงส่งมอบเมืองเชียงตุงคืนให้กับอังกฤษ ต่อมาได้เกิดความวุ่นวายภายในประเทศพม่า ด้วยเหตุที่รัฐบาลทหารพม่าปฏิเสธสัญญาปางโหลง (Na Thalang, 2016) สถานการณ์ความวุ่นวายช่วงนี้ ทำให้กลุ่มชาวไทใหญ่ ไทจีน บางส่วนอพยพมาอาศัยใน ย่านตัวเมืองแม่จัน บริเวณริมฝั่งแม่น้ำจัน ใกล้กับวัดกาสา เรียกกันต่อมาว่า “ย่านกองเจี้ยว” ประชากร ประกอบไปด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มชาวไทใหญ่ที่อพยพมาจากอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ บางส่วนมาจากเมืองเชียงตุง ประเทศสหภาพเมียนมาร์ เช่น ครอบครัวนายสำต๊ะ คำเฮือน (Khamheung, 2020) ครอบครัวของนางคำ อ่องคำ ชาวไทใหญ่จากเมืองเชียงตุง (Norat, 2020) กลุ่มที่ 2 กลุ่มไทจีน มีเจ้าฟ้าจากเมืองเชียงตุงอพยพเข้ามาตั้งรกรากในเขตเมืองแม่จัน คือ

เจ้าจุฬามณี เม็งราย³ ซึ่งเป็นราชนัดดาของ เจ้าฟ้ารัตนก้องแก้วอินแถลง เจ้าฟ้านคร เชียงตุง (Taweerat, 2020) กลุ่มที่ 3 กลุ่มชาวไทลื้อ อพยพจากเมืองเชียงรุ่ง สาธารณรัฐ ประชาชนจีน มีครอบครัวของนางคำ นางจอม และนางแดง มาอาศัยร่วมกับกลุ่มชาวไทใหญ่ ในตัวเมืองแม่จัน ต้นสกุล ไทยใหม่ ไทยใหญ่ (Thandorn, 2020)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในปีพ.ศ. 2493 มีการยกฐานะกิ่งอำเภอแม่สาย อำเภอแม่จัน เป็นอำเภอแม่สาย (Office of the Prime Minister, 1950) จนกระทั่งต่อมาในปี พ.ศ. 2495 เกิดแผนพัฒนา เศรษฐกิจสังคมแห่งชาติขึ้น เกิดการขยายถนนพหลโยธิน ปลายทางสู่อำเภอแม่สาย ได้สำเร็จ ถนนพหลโยธินกลายเป็นเส้นทางสายหลักในการขนส่งสินค้าด้านการเกษตร ข้าว มีบทบาทสำคัญในการเป็นสินค้าส่งไปขายจากภาคเหนือ ข้าว ถือเป็นพืชเศรษฐกิจ ของอำเภอแม่จัน พื้นที่เมืองแม่จัน เป็นแหล่งปลูกข้าวเหนียวพันธุ์ กข6 (ข้าวเหนียว เขียว) หอมมะลิ ที่มีคุณภาพดี ส่งผลให้ชาวจีนนิยมไปตั้งโรงสีอยู่ในแถบตำบลบ้านศาลา บ้านแม่คี่ ตำบลแม่คำ ตำบลป่าซาง อำเภอแม่จัน เพราะเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ระหว่างทางเชื่อม ระหว่างถนนพหลโยธิน กับถนนที่เชื่อมไปยังอำเภอเชียงราย และ ถนนที่เชื่อมไปยังอำเภอ แม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ ส่งผลให้ในย่านดังกล่าวเป็นที่ตั้งโรงสี 7 แห่ง และลักษณะ ของเมืองแม่จันเป็นเมืองที่ใช้ระบบเหมืองฝายที่เข้มแข็ง มีเครือข่ายระบบเหมืองฝายหลาย เส้นที่หล่อเลี้ยงภาคเกษตร เหมืองฝายในเขตลุ่มน้ำจันและลุ่มน้ำคำ จำนวน 18 ฝาย (Research Center of Environmental Social Science for Local Sustainable Development, 2020) ปัจจัยทางกายภาพ จึงส่งผลให้เมืองแม่จันเป็นแหล่งปลูก ข้าวเหนียวที่มีคุณภาพ เป็นพืชเศรษฐกิจที่มีบทบาทต่อชาวแม่จัน ในด้านลักษณะกายภาพ ของย่านเมืองเก่าแม่จันในปัจจุบัน เกิดการขยายส่วนราชการบางแห่งออกไปตั้งอยู่บริเวณ แนวถนนพหลโยธิน แต่ย่านเมืองเก่าแม่จันยังมีความสำคัญในฐานะศูนย์ราชการ ย่าน การค้า ตลาด สถานศึกษาที่สำคัญของอำเภอแม่จัน จนถึงปัจจุบัน ภายในเมืองการจัด กิจกรรมทางวัฒนธรรมขับเคลื่อนเมืองหลายกิจกรรม เช่น กิจกรรมถนนคนเดินในย่าน

³ เจ้าจุฬามณี เม็งราย เป็นนัดดาของเจ้ารัตน ก้องแก้วอินแถลง บิดา คือ เจ้าแก้วมาเมือง (Taweerat, 2020)

เมืองเก่าที่เน้นการขายของในท้องถิ่น มีการตั้งคณะกรรมการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และจัดทำเป็นตลาดขายสินค้าทางเกษตร และวัฒนธรรม ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์เมืองเก่าแม่จัน ในอนาคต

1.2 แผนที่แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเมืองเก่าแม่จัน
การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในพื้นที่ย่านเมืองเก่าแม่จัน มีกระบวนการในการพัฒนาแผนที่ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การสำรวจแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญในเขตเมืองเก่า (Site Survey) เพื่อระบุค้นหาประเภทและจำนวนเชิงปริมาณในแหล่งพื้นที่ดำเนินการเพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับผลกระทบจากการพัฒนาที่อาจเกิดขึ้นกับแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่ย่านเมืองเก่าแม่จันมีหลายประเภททั้งในสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของเมือง บุคคลสำคัญในท้องถิ่น ชุมชน วัด ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ภูมิปัญญา ความเชื่อ สัญลักษณ์ เป็นต้น และนำผลการศึกษาไปจัดทำบัญชีรายชื่อการสำรวจเบื้องต้นเพื่อนำไปสู่การเสนอแนวทางในการจัดทำแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาสามารถสำรวจแหล่งที่มีความสำคัญ ได้จำนวน 14 แหล่ง

ขั้นที่ 2 ประเมินคุณค่าแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยใช้ เกณฑ์ในการประเมินความสำคัญของ องค์กรยูเนสโก องค์กรโอโคโมส และองค์กรอิโครม ตามเกณฑ์ดังนี้ เกณฑ์ที่ 1 คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic Value) เกณฑ์ที่ 2 คุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย (Functional Value) เกณฑ์ที่ 3 คุณค่าเชิงการศึกษา (Education Value) เกณฑ์ที่ 4 คุณค่าเชิงสังคม (Social Value) เกณฑ์ที่ 5 คุณค่าเชิงการเมือง (Political Value) โดยมีผู้นำชุมชนและตัวแทนชาวบ้านในชุมชนที่ตั้งอยู่บนถนนสายหลัก 6 เส้นของย่านเมืองเก่า คือ ไชยบุรี หิริยานคร ราชบุรี นาคพันธุ สิงหนวัต ลาวจกราช จำนวน 6 คน ผู้นำศาสนา จำนวน 6 คน ข้าราชการในท้องถิ่น จำนวน 3 คน เอกชนผู้มีความรู้ความรู้อด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรม จำนวน 8 คน นักวิชาการท้องถิ่น จำนวน 3 คนผลการประเมินคุณค่า ผลการศึกษาสามารถสำรวจแหล่งที่มีความสำคัญ ได้จำนวน 14 แหล่ง ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางประเมินคุณค่า ระบุความสำคัญของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในย่านเมืองเก่าแม่จัน

ลำดับ	ทรัพยากรวัฒนธรรม	เกณฑ์ 1	เกณฑ์ 2	เกณฑ์ 3	เกณฑ์ 4	เกณฑ์ 5	คะแนนรวม 15 คะแนน	ผ่านเกณฑ์
1.	เหมืองซ้อ	5	3	5	5	1	19	ผ่าน
2.	ตลาดเทศบาลแม่จัน	5	3	3	5	1	17	ผ่าน
3.	มูลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน (ศาลเจ้า)	2	4	5	5	3	19	ผ่าน
4.	ร้านค้าแฟล่งพัฒนา (กาแฟแม่จัน)	5	5	4	5	1	20	ผ่าน
5.	ตลาดิตาพร	5	3	3	5	1	17	ผ่าน
6.	ย่านกองเข้า	2	2	5	5	1	15	ผ่าน
7.	โรงเรียนบ้านแม่จัน (เขียงแสนประชาชนสาสน์)	1	3	5	5	1	15	ผ่าน
8.	โรงพยาบาลแม่จันราม่า	3	1	5	5	1	15	ผ่าน
9.	ที่ว่าการอำเภอแม่จัน	2	2	5	5	5	19	ผ่าน
10.	วัดป่าบง	3	2	5	5	1	16	ผ่าน
11.	ตลาดนวลจันทร์(กาดแลง)	5	3	3	5	1	17	ผ่าน
12.	ย่านกองเจี้ยว	2	2	5	5	3	17	ผ่าน
13.	วัดกาสา	4	5	5	3	1	18	ผ่าน
14.	ร้านเดชาศิลป์	5	2	5	3	1	16	ผ่าน

Note. Appraisal Table Identify the Importance of Cultural Resources in the Old Town of Mae Chan.

ขั้นที่ 3 การจัดทำแผนที่แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในเมืองเก่าแม่จัน

ใช้แนวคิดของ Commonwealth Department of Communication and Arts เป็นแนวทางในการจัดทำแผนที่ โดยการทำแผนที่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการแสดงตัวตนของชุมชนและการบันทึกองค์ประกอบทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ สถานที่สำคัญที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของเมือง หรือสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ความทรงจำ อัตชีวประวัติ ทัศนคติ และการให้คุณค่า ซึ่งมีกระบวนการดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลของชุมชนพื้นที่ และการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เมืองเก่าแม่จันมุ่งเน้นการเข้าถึงและเข้าใจความหมายคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมที่มี

ต่อชุมชน หลังจากนั้นทำบัญชีรายการ และ ประเมินคุณค่าแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม เป็นบัญชีระบุเกี่ยวกับข้อมูลของทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยในการนำองค์ความรู้ ไปกำหนดในแผนที่ทรัพยากรวัฒนธรรมในพื้นที่

2) การพัฒนาระบบเพื่อทำแผนที่ รูปแบบของการดำเนินงานในการ จัดทำแผนที่ที่เกิดจากความร่วมมือและผลักดันจากเทศบาลตำบลแม่จัน ในฐานะเจ้าของ พื้นที่ในการประสานงานและบูรณาการโครงการของเทศบาลที่ทำงานร่วมกับ สำนักงาน พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ในการร่วมกันพัฒนาระบบบริหารจัดการคลังข้อมูลวัฒนธรรม ผ่านโปรแกรมนวนรักษ์ ด้วยการจัดการอบรมการจัดเก็บ ข้อมูลวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์และท่องเที่ยวในรูปแบบดิจิทัลจำนวนสองครั้ง ผ่านระบบ ออนไลน์ วันศุกร์ที่ 11 กันยายน 2563 เวลา 10.00-12.00 น. และวันศุกร์ที่ 25 กันยายน 2563 เวลา 13.00-16.00 น. วิทยากรจากสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แห่งชาติ (สวทช.) ภาคเหนือ จำนวน 2 คน โดยมีคณะวิจัย และรองนายก เทศมนตรีตำบล แม่จัน เป็นตัวแทนเทศบาลตำบลแม่จันเข้าร่วมการพัฒนาระบบ เพื่อตอบสนองแนวคิด เมืองยั่งยืน

3) การจัดทำแผนที่ เริ่มจากการเขียนรายละเอียดของสถานที่ ความเป็นมา และความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ ตำแหน่งที่ตั้งของสถานที่ในการกำหนดจุดบนแผนที่ ทางอากาศ ระบุเวลาเปิดปิดสถานที่และเหมาะสมในการเรียนรู้ ระยะเวลาที่เหมาะสม ในการเรียนรู้ รูปแบบที่เหมาะสมในการเดินทาง สิ่งอำนวยความสะดวก ช่องทางในการ ติดต่อกับแหล่งเรียนรู้ สิ่งที่น่าสนใจของแหล่งเรียนรู้ และภาพของสถานที่ โดยการจัดทำ เป็นเส้นทางเรียนรู้ ลงในฐานข้อมูลและพัฒนาเป็นคิวอาร์โค้ด เพื่อให้ผู้ที่สนใจสแกนและ สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ 14 แหล่ง ผ่านเว็บไซต์ <http://www.navanurak.in.th/maechanoldtown/site/theme/index.php> โดยรายละเอียดแผนที่ปรากฏด้านล่าง

แหล่งที่ 1 เหมืองฮ่อ เป็นหนึ่งในระบบเหมืองฝายที่สำคัญของเมืองแม่จัน เป็นลำเหมืองที่ไม่ทราบประวัติการขุดที่แน่ชัด เหมืองฮ่อ เป็นลำเหมืองที่ผันน้ำจากแม่น้ำจัน โดยจะผันน้ำเข้าสู่เหมือง ไหลเลียบมาตามภูเขา ผ่านเข้าสู่เขตเทศบาลแม่จัน ในเขตบ้าน ร้องฝักหนาม มาบรรจบกับลำเหมืองห้วยปู ซึ่งมีต้นน้ำจากดอยจระเข้ มีฝายห้วยปู

เป็นเขื่อนขนาดเล็กเพื่อผันน้ำลงสู่ลำเหมืองฮ่อ ไหลเข้าสู่ตัวเมืองแม่จัน ตลอดแนวถนนไชยบุรี ความยาว 1.54 กิโลเมตร หลังจากนั้นมีการขุดลำเหมืองให้ไหลลงใต้ถนนพหลโยธิน บริเวณหมู่ที่ 7 ในเขตเทศบาลแม่จัน เข้าสู่พื้นที่เกษตร ไร่ผ่าน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเด่นป่าสัก บ้านศาลา บ้านดง และบ้านแหลม มีเกษตรกรผู้ใช้ประโยชน์จากเหมืองประมาณ 60 ราย การบริหารจัดการเหมืองฮ่อ มี “แก้มือง” เป็นผู้ควบคุมจัดการเหมืองหมู่บ้านละ 1 คน มี “กุ่มเหมือง” เป็นผู้ควบคุมการใช้ประโยชน์จากน้ำ ในภาพรวม (KhueanPhet, 2020) แหล่งดังกล่าวมีความสำคัญในด้านคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic Value) เนื่องจากการบริหารจัดการน้ำในรูปแบบโบราณที่โดยชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำ

แหล่งที่ 2 ตลาดเทศบาลแม่จัน ตั้งอยู่บนถนนสิงหนวัติ เปิดในช่วงเช้าเวลาประมาณ 05.00-10.00 น. เป็นตลาดที่มีความเก่าแก่มากที่สุดในตัวเมืองแม่จัน ในอดีตลักษณะทางกายภาพเป็นตลาดแผงลอย โครงสร้างตลาดมุงด้วยใบตองตึง สินค้าที่จำหน่ายภายในตลาดเกิดจากการผลิตในย่านเมืองแม่จัน เช่น ผัก ผลไม้ จากกลุ่มชาติพันธุ์รอบ ๆ ตัวเมืองแม่จันขนลงมาขายภายในตลาด เครื่องเทศ จากกลุ่มจีนยูนนาน ถั่วเน่าแผ่น (ถั่วเน่าแคป) ผลิตในย่านชุมชนไทใหญ่ในเมืองแม่จัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2548 เทศบาลตำบลแม่จัน เกิดโครงการก่อสร้างตลาดสดของเทศบาลตำบลแม่จัน เป็นตลาดสองชั้น ด้านล่างเป็นโรงโม่ เป็นแผงในอาคารและ ลานกลางแจ้ง สินค้าที่จำหน่ายในตลาดเทศบาลแม่จัน มีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ (Economic Value) ถือเป็นตลาดที่เก่าแก่และมีพัฒนาการควบคู่กับย่านเมืองเก่าแม่จันมาจนถึงปัจจุบัน เป็นแหล่งที่สามารถเรียนรู้วิถีชีวิตผู้คนผ่านอาหารตามฤดูกาลและอาหารเทศกาลซึ่งเป็นหนึ่งคุณค่าเชิงสังคม (Social Value) จากกิจกรรมค้าขายภายในตลาด

แหล่งที่ 3 มูลนิธิสารานุกรมกุศลสงเคราะห์แม่จัน (ศาลเจ้า) ตั้งอยู่ บ้านเลขที่ 97/2 ถนนสิทธิเขต ตำบลแม่จัน จังหวัดเชียงราย เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของ ชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาหาช่องทางด้านธุรกิจในเมืองแม่จัน ภายหลังชาวจีน เกิดแนวคิดรวมกลุ่มในรูปแบบสมาคม ในปี พ.ศ.2508 โดยมีนายมา ไชยกุล พร้อมด้วยชาวจีนในอำเภอแม่จัน บริจาคเงินเพื่อสร้างศาลเจ้า ภายในศาลเจ้าประดิษฐานเจ้าแม่กั้วทตั๊ยั้ง ชาวจีนเรียก เทพเจ้าพ่อ เจ้าแม่ปุ่นเถ่ากง ต่อมา ในปี พ.ศ. 2552 มีการยื่นคำร้องขอจัดตั้ง

มูลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน (Mae Chan Charity Foundation, 2008) ศาลเจ้าถือเป็นศูนย์รวมของกลุ่มชาวจีนในเมืองแม่จัน มีประเพณีและเทศกาลที่สำคัญของศาลเจ้าสำคัญ 2 เทศกาล ได้แก่ งานเทศกาลกินเจ และเทศกาลไหว้พระจันทร์ ซึ่งจะจัดรวมกับงานวันก่อตั้งมูลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน (Chanthiratikul, 2020) มีคุณค่าเชิงการศึกษาเกี่ยวกับประวัติท้องถิ่น ความเป็นมาของกลุ่มชาวจีนในย่านเมืองเก่าแม่จัน ต่อบทบาทในด้านเศรษฐกิจ การเป็นเจ้าของกิจการโรงสี กิจการสำคัญในอำเภอแม่จัน มีบทบาทด้านสังคม การเมืองในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัดและ ระดับประเทศ คุณค่าเชิงสังคม (Social Value) เป็นสถานที่รวมกลุ่มของชาวจีนในเมืองแม่จัน เพื่อประกอบศาสนพิธี และงานสาธารณะของอำเภอแม่จัน

แหล่งที่ 4 ร้านกาแฟบ้านลุงพัฒนา (ร้านกาแฟแม่จัน) เป็นร้านกาแฟที่เก่าแก่อยู่มากในเมืองแม่จันมาอย่างยาวนาน เปิดโดย นายพัฒนา เยาวธานี เป็นเจ้าของและเริ่มดำเนินธุรกิจ ในปี พ.ศ. 2518 ในอดีตถือเป็นพื้นที่นัดพบเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนของคนในเมืองแม่จัน ข้าราชการและ คหบดีชาวแม่จัน นำไปสู่การเกิด “ชมรมรวมน้ำใจ” เพื่อประกอบกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ของแม่จัน ซึ่งยังสืบทอดถึงปัจจุบัน นายพัฒนา ถือเป็นบุคคลผู้กว้างขวางในแม่จันและถูกคัดเลือกให้ดำรงตำแหน่งกรรมการสุขาภิบาล ภายในร้านยังเปิดขายข้าวแกงควบคู่กับร้านกาแฟโดยนางชื่นสุข เยาวธานี ผู้เป็นภรรยาเป็นผู้จำหน่าย ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 นายพัฒนา เลิกกิจการทำร้านกาแฟ ภายหลังในปี พ.ศ. 2555 นายสามารถ เยาวธานี บุตรชายเห็นถึงความสำคัญของอาคารเก่าที่ทรงคุณค่าและมุ่งที่จะอนุรักษ์อาคารให้อยู่คู่ท้องถิ่น จึงได้เริ่มทำกิจการร้านกาแฟใหม่ โดยเริ่มแรกได้ใช้กาแฟจากโครงการตามพระราชดำริ บ้านเล็กในป่าใหญ่ จากชุมชนบ้านหนองห้า จังหวัดพะเยา (Yaowthane, 2020) ร้านกาแฟบ้านลุงพัฒนามีคุณค่าด้านเชิงหน้าที่ใช้สอย (Functional Value) เนื่องจากยังเป็นร้านกาแฟที่อาศัยความโดดเด่นด้านการอนุรักษ์อาคารควบคู่ไปกับประวัติของร้านในฐานะร้านกาแฟเก่าแก่คู่เมืองเก่าแม่จัน

แหล่งที่ 5 ตลาดธิดาพร ตั้งอยู่บนถนนไชยบุรี ตลาดธิดาพรจะเริ่มเปิดในช่วงเวลาประมาณ 15.00 น. เป็นตลาดเปิดในช่วงเย็น ต่อตั้งโดยนางสงวน เยาวธานี เกิดแนวคิดที่จะพัฒนาที่ดินให้เป็นตลาด ปัจจุบันสืบทอดกิจกรรมเป็นรุ่นที่ 2 โดยมี

นางศิริพร เยาว์ธานี เป็นผู้สืบทอดร้านค้าที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านมีอยู่หลายร้าน เช่น ร้านขนมหวานป้าส่วยอึ่ง ร้านป้าแอร์หมี่ผัด เป็นต้น มีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจถือเป็นตลาดที่เก่าแก่ และมีพัฒนาการควบคู่กับย่านเมืองเก่าแม่จัน มาจนถึงปัจจุบันและยังเป็นตลาดที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญ ของกลุ่มตระกูลสำคัญของอำเภอแม่จัน ในฐานะผู้นำทางสังคมและเศรษฐกิจคือตระกูลเยาว์ธานี มีพัฒนาจากตลาดกลางแจ้งและเป็นจุดศูนย์กลางในการนำสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่นมาซื้อขายแลกเปลี่ยน เช่น พืชผลทางการเกษตร และสินค้าอุปโภคบริโภคที่สำคัญ ตลอดจนยังเป็นแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม ที่สามารถเรียนรู้วิถีชีวิตผู้คนผ่านอาหารตามฤดูกาล และอาหารเทศกาลซึ่งเป็นหนึ่งในคุณค่าเชิงสังคม (Social Value) จากกิจกรรมค้าขายภายในตลาด

แหล่งที่ 6 ย่านกองเฝ้า ตั้งอยู่บริเวณถนนลานนา จุดกำเนิดของชื่อย่านเริ่มจากปี พ.ศ.2493 มีการอพยพของกลุ่มชาวเมี่ยน เดิมมีถิ่นกำเนิดในประเทศจีน ภายหลัง อพยพหนีมาจากการถูกรบวณเข้ามาอยู่บริเวณที่สูงในเขตชายแดนประเทศพม่า ภายหลังบางส่วนอพยพเข้ามาอาศัยบริเวณที่สูงในเขตอำเภอแม่จัน (Srisavasdi, 2008, p. 297) บางส่วนอพยพลงมาอาศัยในตัวเมืองแม่จัน ใกล้กับตลาดเข้าอำเภอแม่จัน ชาวบ้านเรียกบริเวณดังกล่าวว่า “กองเฝ้า” (Buntham, 2020) นามสกุลที่สำคัญของกลุ่มชาวเมี่ยน ได้แก่ ศรีโลฟุง ศรีโลเจียว โดยมีบุคคลที่เกิดในย่านนี้และมีชื่อเสียงในระยะต่อมา คือ วาสิริฐี ศรีโลฟุง (Panpin, 2020) ภายหลังในปี พ.ศ. 2519 กลุ่มชาวเมี่ยนได้รับที่ดินจัดสรร ทำกินจากจากรัฐบาลในยุคนั้น ให้ไปอยู่บริเวณอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร ส่งผลให้ชาวเมี่ยนที่เคยอาศัยในตัวเมืองแม่จันค่อย ๆ อพยพไปหาที่ทำกินใหม่ ในปัจจุบันไม่หลงเหลือหลักฐานของการเป็นย่านชุมชนของชาวเมี่ยนในตัวเมืองแม่จัน ปรากฏเพียงชื่อย่านเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของเมืองเท่านั้น

แหล่งที่ 7 โรงเรียนบ้านแม่จัน (เชียงแสนประชานุสาสน์) ก่อตั้งปี พ.ศ. 2454 โดยพระแสนสิทธิเขตต์ นายแขวงเชียงแสนหลวง ร่วมกับชาวบ้าน ในระยะแรกก่อตั้งสร้างอาคารชั่วคราว ในพื้นที่ใกล้ ๆ กับที่ว่าการแขวงเชียงแสนหลวง ตั้งชื่อโรงเรียนเชียงแสนประชานุสาสน์ ปัจจุบันโรงเรียนยังคงอนุรักษ์อาคารเรียนหลังเดิมของโรงเรียนไว้ ซึ่งเป็นอาคารที่ทรงคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม เป็นอาคารไม้ 2 ชั้น ทรงปั้นหยา บริเวณเชิงชาย

ของอาคารประดับด้วยลวดลายไม้ฉลุ (Ginger bread) อาคารหลังดังกล่าวจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนเรื่องราวของชาวแม่จันโดยมีอาคารเป็นหนึ่งในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีคุณค่าเชิงการศึกษา ผ่านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในฐานะพื้นที่เกี่ยวกับเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 โดยโรงเรียนเป็นจุดพักของกองทัพทหารญี่ปุ่น ตลอดจนชื่อโรงเรียนเชียงแสนประชานุสาสน์ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวกับแม่จันในการเป็นศูนย์ราชการของอำเภอเชียงแสนในอดีต ภายในโรงเรียนมีการอนุรักษ์อาคารไม้โบราณที่ทรงคุณค่าเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับคนท้องถิ่น

แหล่งที่ 8 โรงภาพยนตร์แม่จันราม่า เปิดดำเนินการในปี พ.ศ.2533 ในอดีตเป็นโรงภาพยนตร์ที่เคยคึกคักแห่งหนึ่งในเมืองแม่จัน มีนายอรุณทัตย์ ไล่พิรุณ เป็นอาคารไม้ 3 ชั้น มีการเปิดฉายภาพยนตร์ 2 ช่วง คือช่วงกลางวันและช่วงกลางคืน ภาพยนตร์ในอดีตนิยมพากย์เสียง โดยใช้เครื่องฉายที่มีจอกว้าง 36 มิลลิเมตร ต่อมาในราวปี พ.ศ. 2537 เลิกกิจการโรงภาพยนตร์ และปล่อยให้อาคารโรงภาพยนตร์ถูกปิดทิ้งไว้ จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2542 ได้รื้ออาคารโรงภาพยนตร์กลายเป็นพื้นที่โล่งจนถึงปัจจุบัน (Lopirun, 2020) คุณค่าเชิงการศึกษา ของโรงภาพยนตร์แม่จันราม่า เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นย่านเมืองเก่าแม่จัน ในฐานะแหล่งบันเทิงเก่าแก่ที่อยู่คู่กับเมืองเก่าแม่จันมายาวนาน และยังเกี่ยวข้องกับตระกูลชาวจีนที่เป็นเจ้าของโรงสีแห่งแรกในอำเภอแม่จัน

แหล่งที่ 9 ที่ว่าการอำเภอแม่จัน เป็นแหล่งที่มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในการเป็นศูนย์ราชการของอำเภอเชียงแสนในอดีต ซึ่งมีความสำคัญมาตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2443 เป็นสถานรับเสด็จพระราชดำเนินของรัชกาลที่ 7 ในปี พ.ศ. 2469 และในปี พ.ศ. 2501 เป็นสถานรับเสด็จพระราชดำเนินของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ปัจจุบันภายในที่ว่าการอำเภอแม่จันได้อนุรักษ์อาคารเก่า ที่ว่าการอำเภอแม่จัน เป็นสถานที่ในการรับเสด็จของรัชกาลที่ 9 ในปัจจุบันภายในที่ว่าการอำเภอแม่จันยังมีการอนุรักษ์อาคารเก่า ของที่ว่าการอำเภอแม่จัน ซึ่งเป็นอาคารไม้ 2 ชั้นทรงปั้นหยา ซึ่งบริเวณเชิงชายของอาคารประดับลวดลายไม้ฉลุ (Ginger bread) มีคุณค่าเชิงการศึกษา เป็นสถานที่ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเมือง สถานที่เกี่ยวกับการ

รับเสด็จพระราชดำเนินของพระมหากษัตริย์ 2 รัชกาล อาคารว่าการอำเภอแม่จัน
หลังเดิม มีคุณค่าเชิงหน้าที่ใช้สอย สามารถพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
ย่านเมืองเก่าแม่จันในอนาคต

แหล่งที่ 10 วัดป่าบง มีประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์ต่อการฟื้นฟูเมืองเชียงแสน
ปรากฏหลักฐานว่า เจ้าน้อยอินตะเป็นเจ้านายผู้สร้างวัดป่าบง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณฝั่งซ้ายของ
แม่น้ำในชุมชนป่าบงปัจจุบัน ปรากฏหลักฐานการสร้างวัดป่าบง ในปี พ.ศ. 2428 โดยมี
เจ้าหลวงอินตะเป็นผู้อุปถัมภ์ โดยมีพระครูบาทูพร ชาวเมื่อน่านเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของวัด
(Department of Religious Affairs, 1999) ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปศิลปะ
เชียงแสน ชาวบ้านเรียกพระเจ้าอินทร์แปง ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน วัดป่าบง
มีคุณค่าเชิงเชิงการศึกษาที่มนุษย์สามารถเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากร
วัฒนธรรมเนื่องจากวัดป่าบงมีประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์ต่อการฟื้นฟูเมืองเชียงแสน ปรากฏ
หลักฐานว่าเจ้าน้อยอินตะเป็นเจ้านายผู้สร้างวัดป่าบง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำ
ในชุมชนป่าบงในปัจจุบัน ปรากฏหลักฐานการสร้างวัดป่าบง ในปี พ.ศ. 2428 โดยมีเจ้าหลวง
อินตะเป็นผู้อุปถัมภ์ จึงถือเป็นวัดที่มีความเก่าแก่และสำคัญในยุคแห่งการฟื้นฟูเมืองเชียงแสน

แหล่งที่ 11 ตลาดนวนจันทร์ ชาวบ้านเรียก กาดแลง ก่อตั้งโดยนายเดช
ธรรมเดช (พ่อเลี้ยงนวล) (Laotrakoon, 2020) เป็นตลาดจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง สินค้า
อุปโภค บริโภคที่สำคัญของชาวแม่จัน บรรยากาศจะคึกคักในช่วงสายของวันอาทิตย์
เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้าโบสถ์คริสต์หลังจากประกอบศาสนพิธีจะเข้ามาจับจ่ายใช้สอย
สิ่งที่ห้ามพลาดในการมาตลาดนวนจันทร์ คือ ร้านขายน้ำเงี้ยวภายในตลาด ซึ่งมีถึง 4-5
ร้านติดกันและมีลูกค้าอุดหนุนอย่างเนืองแน่น ชาวบ้านเรียก “กอนใน” ตลาดนวนจันทร์
(กาดแลง) มีคุณค่าเชิงการศึกษาที่สามารถเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากร
วัฒนธรรม ผ่านประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญของท้องถิ่น คือ นายเดช ธรรมเดช (พ่อเลี้ยงนวล)
คหบดีที่มีบทบาทสำคัญของเมืองแม่จัน และยังเป็นผู้สร้างสะพานข้ามแม่น้ำจันที่ปรากฏ
ในปัจจุบันเป็นอนุสรณ์ถึงบุคคลสำคัญในท้องถิ่น คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ ถือเป็นตลาด
ที่เก่าแก่และมีพัฒนาการควบคู่กับย่านเมืองเก่าแม่จันมายาวนานเป็นจุดศูนย์กลางในการ
นำสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่นมาซื้อขายแลกเปลี่ยน เช่น พืชผลทางการเกษตร และสินค้า

อุปโภคบริโภคที่สำคัญ ตลอดจนยังเป็นแหล่งที่สามารถเรียนรู้วิถีชีวิตผู้คนผ่านอาหารตามฤดูกาลและอาหารเทศกาลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคุณค่าสังคม (Social Value)

แหล่งที่ 12 ย่านกองเจี้ยว ตั้งอยู่บริเวณถนนหิรัญนคร จุดเริ่มต้นของย่านกองเจี้ยวเริ่มจากบริเวณ 4 แยกชุมชนตลาดแม่จัน (ร้านกรีนวิง) ไปจรดสะพานข้ามแม่น้ำจันที่เชื่อมระหว่างถนนหิรัญนครกับบ้านท่าตันแพน ตำบลป่าตึง มีความยาวประมาณ 500 เมตร ประชากรในย่านกองเจี้ยว ประกอบไปด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มชาวไทยใหญ่ กลุ่มที่ 2 กลุ่มไทเขิน กลุ่มที่ 3 กลุ่มชาวไทลื้อ ในอดีตย่านดังกล่าวเป็นแหล่งผลิตถั่วเน่าแผ่นแหล่งใหญ่ในอำเภอแม่จัน ปัจจุบันย่านดังกล่าวเลิกกิจการทำถั่วเน่าแผ่นเหลือเพียงเรื่องเล่าในท้องถิ่น ย่านกองเจี้ยว มีคุณค่าเชิงการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและสังคมของย่านกองเจี้ยว ในปัจจุบันที่เปลี่ยนเป็นสังคมเมือง ประชากรในย่านกองเจี้ยวเลิกกิจการการทำถั่วเน่าแคบ ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชนในอดีต จึงทำให้แทบจะไม่หลงเหลือสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเป็นไทใหญ่ ไทเขินและไทลื้อในปัจจุบัน แต่สิ่งที่ยังปรากฏให้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือการเรียกชื่อบ้านนามเมืองว่ากองเจี้ยว ซึ่งมีคุณค่าที่มนุษย์สามารถเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม

คุณค่าเชิงการเมือง (Political) คุณค่าที่อาจเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการเมือง เนื่องจากเป็นเกี่ยวกับการอพยพ กลุ่มชาวไทยใหญ่ และชาวไทเขิน โดยชาวไทยใหญ่ อพยพมาอาศัยใน ย่านตัวเมืองแม่จัน ภายหลังสงครามมหาเอเชียบูรพายุติลง รัฐบาลไทยปกครองสหรัฐอเมริกาได้เพียง 3 ปี รัฐบาลไทยจึงส่งมอบเมืองเชียงตุงคืนให้กับอังกฤษ หลังจากนั้นเพียง 13 ปี ได้เกิดความวุ่นวายภายในประเทศพม่า ด้วยเหตุที่รัฐบาลทหารพม่า ปฏิเสธสัญญาปางโหลง ด้วยเหตุสถานการณ์ความวุ่นวายช่วงนี้ ส่งผลให้กลุ่มชาวไทยใหญ่ และชาวไทเขิน อพยพมาอาศัยในเมืองแม่จันและกลายเป็นประชากรท้องถิ่นในระยะต่อมา

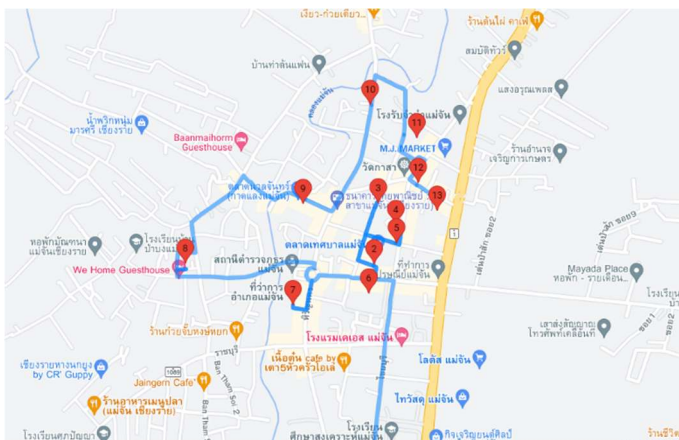
แหล่งที่ 13 วัดกาสา เป็นวัดที่สำคัญอยู่คู่กับเมืองแม่จันมาตั้งแต่ยุคฟื้นฟูเมืองเชียงแสน เคยเป็นสถานที่ในการหลบภัยของกลุ่มกลุ่มเจี้ยว (ไทใหญ่) ในเหตุการณ์ก่อจลาจลโดยกลุ่มชาวไทยใหญ่ในหัวเมืองสำคัญของภาคเหนือ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 บริเวณด้านหน้าวัดกาสายังเป็นจุดจอดรถสองแถวที่เดินทางระหว่างเชียงราย-แม่จัน

แม่จัน-แม่สาย และเป็นที่ตั้งของบ่อน้ำสาธารณะในตัวเมืองแม่จัน ปัจจุบันวัดกาสา ยังถือได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ของเมืองแม่จัน ภายในวัดมีพิพิธภัณฑ์ภาพเก่า จัดแสดงภาพในอดีตของอำเภอแม่จัน ในทุกวันเสาร์พื้นที่ภายในวัดเปิดเป็นตลาดนัดมงคลวัตถุที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดเชียงราย เป็นตลาดกลางระหว่างอำเภอแม่สาย อำเภอเชียงแสน อำเภอแม่จัน เทศบาลนครเชียงราย ซึ่งเริ่มเปิดในช่วงเวลา 09.00–12.00 น. ของทุกสัปดาห์ วัดกาสา มีคุณค่าเชิงเชิงการศึกษา ที่สามารถเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในยุคพื้นฟูเมืองเชียงแสน ในยุคของเจ้าน้อยอินตะ โดยมิกลุ่มที่อพยพมารุ่นแรกตั้งถิ่นฐาน ทำกินอยู่เรียงรายตามแม่น้ำจัน สันนิษฐานว่าพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของตัวเมืองแม่จันในปัจจุบัน น่าจะมีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนขนาดเล็ก ซึ่งปรากฏเรื่องเล่าในท้องถิ่นสืบว่า ในคราวอพยพผู้คนเพื่อพื้นเมืองเชียงแสน มิกลุ่มชาวเชียงใหม่อพยพมาด้วยในคราวนั้น ได้นิมนต์ครูบาอินแก้ว อภิขโย ซึ่งมีภูมิลำเนาเป็นชาวบ้านแม่สา เมืองเชียงใหม่ ลงมาด้วย ในระยะแรกมีการสร้างเป็นอาวาสขนาดเล็ก ในบริเวณใกล้ ๆ ริมแม่น้ำจัน และเหตุการณ์จลาจลเงี้ยว บุกแขวงเชียงแสนหลวง วัดกาสายังเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ด้วยการถูกใช้เป็นสถานที่ในการหลบภัยของกลุ่มกลุ่มเงี้ยว (ไทใหญ่) ในเหตุการณ์ก่อจลาจลโดยกลุ่มชาวไทใหญ่ ในหัวเมืองสำคัญของภาคเหนือ ในปัจจุบันวัดกาสา ถือได้ว่าเป็นแหล่งศูนย์กลางของชุมชนชาวแม่จัน ภายในวัดมีพิพิธภัณฑ์ภาพเก่าของอำเภอแม่จัน คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ วัดกาสาเป็นตลาดค้าส่งมงคลวัตถุที่มีพ่อค้าคนกลางซื้อไปจำหน่ายต่อไปให้กับแหล่งค้ามงคลวัตถุในจังหวัดเชียงราย คือ แผงพระในตลาดสดเทศบาลนครเชียงราย (กาดหลวง) ตลาดพระเครื่อง ตลาดนาสวดี และตลาดนัดพระเครื่องตลาดบ้านดู่เมืองใหม่

แหล่งที่ 14 ร้านเดชาศิลป์ ตั้งอยู่บริเวณซอยสิทธิศาล ใกล้กับมูลนิธิสารณกุลสงเคราะห์แม่จัน-ศาลเจ้า เปิดกิจการในปี พ.ศ. 2525 โดย นายเดชา มารายง ในอดีตร้านเดชาศิลป์ เคยตั้งอยู่บริเวณถนนไชยบุรี ภายหลังย้ายมาอยู่พื้นที่ปัจจุบัน ร้านเดชาศิลป์ ถือเป็นร้านทำป้ายที่มีชื่อเสียงของเมืองแม่จัน ผลิตผลงานมากมาย ทั้งร้านคำทั่วเมืองแม่จัน อำเภอแม่สาย และในตัวเมืองเชียงราย ตลอดจนป้ายสถานที่สำคัญในจังหวัดเชียงราย วัดสำคัญในจังหวัดเชียงราย เช่น ที่ว่าการอำเภอแม่จัน วัดพระแก้วเชียงราย วัดแม่คี่ วัดกาสา เป็นต้น (Malayong, 2020) จุดเด่นของร้านเดชาศิลป์ คือ รูปแบบของ

ตัวอักษรซึ่งได้รับแรงบันดาลใจ มาจากศิลปินสร้างสรรค์ป้ายที่สำคัญในจังหวัดลำปาง คือ นายปวน สุวรรณสิงห์ หรือที่รู้จักกันในนาม ป.สุวรรณสิงห์ โดยพัฒนารูปแบบ ตัวอักษรจนกลายเป็นจุดเด่นของตนเอง

ร้านเดชาศิลป์ มีคุณค่าเชิงเชิงการศึกษาสามารถเรียนรู้เรื่องราวทาง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของป้ายการค้าที่มีช่างคนสำคัญของ เมืองแม่จัน จากร้านเดชาศิลป์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นร้านที่มีชื่อเสียงมากในยุคนั้น ป้ายร้านค้า ที่ทำโดยร้านเดชาศิลป์จำนวนมาก ยังปรากฏให้เห็น ในตัวเมืองแม่จัน ป้ายวัดสำคัญ ในจังหวัดเชียงราย เช่น วัดพระแก้ว วัดแม่ศรี วัดกาสา และป้ายที่ว่าการอำเภอมะจัน รูปแบบของตัวอักษรจากร้านเดชาศิลป์ ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจมาจากศิลปินสร้างสรรค์ ป้ายที่สำคัญในจังหวัดลำปาง คือ นายปวน สุวรรณสิงห์ หรือที่รู้จักกันในนาม ป.สุวรรณ สิงห์ ถือเป็นเอกลักษณ์ ที่สำคัญและแตกต่างจากตัวอักษรช่างอื่น ๆ ในจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ สามารถนำมาส่งเสริมและพัฒนาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ใช้ รูปแบบตัวอักษรดังกล่าวเป็นองค์ประกอบในการสร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่ในอนาคต

ภาพที่ 2 แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเมืองเก่าแม่จัน

Figure 2. Local Historical Cultural Resources in Mae Chan Old Town, Adapted from “Tourist Route:

Mae Chan Old Town” by Chiang Rai Rajabhat University, 2020,

<http://www.navanurak.in.th/maechanoldtown>

[/site/theme/view_route.php?id=1](http://site/theme/view_route.php?id=1)

แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม ประกอบไปด้วย

1. เหมืองฮ่อ
2. ตลาดเทศบาลแม่จัน
3. มุณินิสาธารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน (ศาลเจ้า)
4. ร้านกาแฟลุงพัฒน์ (กาแฟแม่จัน)
5. ตลาดธิดาพร
6. ย่านกองเ้า
7. โรงเรียนบ้านแม่จัน (เชียงแสนประชานุสาสน์)
8. โรงภาพยนตร์แม่จันรามา
9. ที่ว่าการอำเภอแม่จัน
10. วัดป่าบง
11. ตลาดนวนจันทร์ (กาดแลง)
12. ย่านกองเจี้ยว
13. วัดกาสา
14. ร้านเดชาศิลป์

ภาพที่ 3 คิวอาร์โค้ด และ แหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเมืองเก่าแม่จัน

Figure 3. QR Code and Local Historical Cultural Resources in Mae Chan Old Town/Adapted from

“Tourist Route :Mae Chan Old Town” by Chiang Rai Rajabhat University, 2020, http://www.navanurak.in.th/maechanoldtown/site/theme/view_route.php?id=1

2. การเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและแผนที่แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมต่อสาธารณชน

ใช้กระบวนการในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม มีการจัดกิจกรรม 2 กิจกรรม ดังนี้

2.1 การจัดเวทีเสวนา ร่วมกับเทศบาลตำบลแม่จัน ชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม แสดงแผนที่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองเก่าแม่จัน เพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชนและกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ฟื้นฟู รักษา ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ในฐานะเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ร่วมกัน เป็นส่วนหนึ่งในการตรวจสอบ ความถูกต้องของข้อมูลภายหลังการสัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมทั้งขอข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนางานวิจัย โดยมีการจัดประชุม ห้องประชุมเทศบาลตำบลแม่จัน ผลจากการคืนข้อมูลได้รับความสนใจจากข้าราชการเทศบาลตำบลแม่จันที่เกี่ยวข้อง ผู้นำท้องถิ่น ราษฎรชุมชน พระสงฆ์ นักวิชาการ ในสถานศึกษาในจังหวัดเชียงราย นักวิชาการท้องถิ่น จำนวน 24 คน

2.2 การจัดนิทรรศการ ร่วมกับ สำนักงานเทศบาลตำบลแม่จัน ในงานกิจกรรมของดีแม่จัน ในระหว่างวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2563–2 มกราคม พ.ศ. 2564 ณ ลานกิจกรรมบ้านแม่เฟือง ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย นิทรรศการแบ่งหัวข้อการจัดแสดงเป็น 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 เชียงแสนยุคฟื้นฟู สมัยรัชกาลที่ 5 โดยมีพื้นที่ ในเขตบ้านแม่คี่ อำเภอแม่จัน เป็นจุดศูนย์กลาง ส่วนที่ 2 แม่จันยุคศิวิไลซ์ อธิบายเกี่ยวกับวิวัฒนาการของอำเภอแม่จันที่เติบโตมาจากเศรษฐกิจของชาว ส่วนที่ 3 สรุปภาพรวมของนิทรรศการ ในรูปแบบของป้ายสื่อความหมายในรูปแบบ Time line ตั้งแต่ยุคก่อนการฟื้นฟูเมืองเชียงแสน ถึงเหตุการณ์สำคัญของอำเภอแม่จันจากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยมีกลุ่ม ผู้เข้าชมนิทรรศการ จำนวน 100 คน ภายหลังจากการจัดแสดงมีการนำข้อมูลไปขยายผลด้วยการนำข้อมูลงานวิจัยไปบรรจุอยู่ในแผนการพัฒนาโครงการของเทศบาลตำบลแม่จัน ร่วมกับ สำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งที่การนำเสนอข้อมูลหนังสือสรุปเนื้อหาสำคัญของผลงานวิจัยและมีการแจกหนังสือเล่มเล็กเพื่อเป็นการเผยแพร่ข้อมูลแก่สาธารณชน ได้แก่ กองการศึกษาเทศบาลตำบลแม่จัน เพื่อนำไปขยายผลให้กับ โรงเรียนในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลแม่จัน และพัฒนาข้อมูลของแหล่งในรูปแบบของป้ายอภิลิขิต ที่แสดงคิวอาร์โค้ด สำหรับประชาชนสัมพันธ์ในแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเมืองเก่าแม่จัน ที่สำคัญ จำนวน 3 จุด ได้แก่ สำนักงานเทศบาลตำบลแม่จัน วัดกาศา ที่ว่าการอำเภอแม่จัน ร้านกาแฟลุงพัฒน์ (กาแฟแม่จัน) มุลนิธิสาธารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน (ศาลเจ้า)

อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์สองประเด็นดังนี้

1. การศึกษานี้มุ่งเน้นส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่าง คนในท้องถิ่น ในฐานะเจ้าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Key Stakeholder) ร่วมกับคณะผู้วิจัย หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับงานวัฒนธรรม ในการบริหารจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเริ่มต้นด้วยการจัดเก็บข้อมูลทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ และพบว่าเมืองเก่าแม่จัน เป็นเมืองที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ภายใต้แนวคิดเมืองยั่งยืนของ The United Nation Conference on Environment and Development ปี ค.ศ. 1992 มาตรา 21 ดังนี้ 3 ด้านดังนี้ ด้านที่ 1 ความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ แม่จันถือว่าเป็นเมืองที่มีระบบเหมืองฝายที่เข้มแข็ง เหมืองฮ่อ เป็นหนึ่งในระบบเหมืองฝายที่สำคัญของเมือง ตรงตามแนวคิดเมืองยั่งยืนสมัยใหม่ มีรากฐานมาจากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของ The United Nation Conference on Environment and Development (Charoenmuang, 2002) เป็นหนึ่งในดัชนีที่ชี้วัดความยั่งยืนของเมืองในด้านระบบนิเวศ โดยมีกลุ่มเงินโพนทะเลมืบทบาทรอบระบบเศรษฐกิจ และกลุ่มชาวไทลื้อ (ยอง) มีบทบาทในฐานะเกษตรกร ด้านที่ 2 สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เมืองแม่จันเป็นเมืองที่สามารถในการเก็บรักษาสีงแวดล้อมทางวัฒนธรรมหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมต่าง ๆ การจัดการเก็บรักษาภูมิทัศน์ของเมือง เพื่อรักษาบรรยากาศที่ดีของเมืองสามารถผลักดันและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ รวมไปถึงทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ด้วย พบว่าย่านเมืองเก่าแม่จัน มีแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมประกอบไปด้วย 14 แห่ง ศาสนสถาน 3 แห่ง แหล่งด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม 2 แห่ง แหล่งมรดกความทรงจำท้องถิ่น 2 แห่ง ย่านชุมชนชาติพันธุ์ 2 ย่าน ตลาดการค้า 2 แห่ง แหล่งคุณค่าในด้านเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ 2 แห่ง พื้นที่สีเขียวของเมือง 1 แห่ง ด้านที่ 3 ประชาสังคม ย่านเมืองเก่าแม่จันเป็นเมืองที่มีการรวมกลุ่มของภาคประชาสังคมที่เข้มแข็ง ของกลุ่มลูกหลานชาวจีนในย่านเมืองเก่าแม่จัน เกิดการรวมกลุ่มในนามมูลนิธิสธารณกุศลสงเคราะห์แม่จัน ทำหน้าที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นเครือข่ายกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญ

ในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของเมืองคือโรงสีและมืบทบาทในฐานะผู้นำทาง
การเมืองในเขตเมืองแม่จันในอดีต ถึงปัจจุบัน

2. การเผยแพร่แหล่งสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมที่มีคุณค่าในเขต
ย่านเมืองเก่าแม่จัน เพื่อส่งเสริมให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อย่างมี
ศักยภาพ ผ่านการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมขับเคลื่อนเมืองหลายกิจกรรม เช่น กิจกรรม
ถนนคนเดินในย่านเมืองเก่าที่เน้นการจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น มีการตั้งคณะกรรมการรวบรวม
ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีพิพิธภัณฑ์ และมีการจัดพิมพ์หนังสือประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์เมืองเก่าแม่จัน ในอนาคตย่านเมืองเก่า
แม่จัน สามารถกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ เป็นย่านประวัติศาสตร์โดยใช้เส้นทางถนนเป็นเกณฑ์ใน
การแบ่งผลของการกำหนดพื้นที่เป็นเขตต่าง ๆ จะส่งผลโดยตรงต่อการวางผังเมืองที่มีการ
กำหนดโซนนิ่ง และนำไปสู่การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้
และพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยววัฒนธรรมส่งผลให้เศรษฐกิจของเมืองดีขึ้นในอนาคต

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ในอนาคตชุมชนในเขตเมืองเก่าแม่จัน สามารถนำแผนที่แหล่งเรียนรู้จากผลการ
ศึกษานี้ไปขยายผล เพื่อผลักดันให้เป็นเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของตัวเมืองเก่า
แม่จันต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Boontham, C. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape
recording]. Former president of Mae Chan Charity Foundation, Mae
Chan District, Chiang Rai.
- Buntham, S. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape
recording]. Member of the Mae Chan Public Charity Foundation, Mae
Chan District, Chiang Rai.
- Chaidaroon, K. (2015). *Old town in Phayao*. Phayao: Nakhon News Publishing.
- Chamchit, C. (2000a). *Diary of Chiang Rai city*. Chiang Rai: Chaiyaran Printing Factory.

- Chamchit, C. (2000b). *History of Chiang Rai*. Chiang Rai: Chainarai Publishing House.
- Chanthiratikul, S. (2020, June 6). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Deputy Mayor of Mae Chan Subdistrict, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Chao Phraya Chakri Sirindhorn. (1882). *The King of Chiang Mai appointed the governor of Chao Noi Inta as Phraya Rajadejdamrong Phraya of Chiang Saen*. [Archives of King Rama 5]. (กร 5มท(ล)/ 44). National Archives, Bangkok.
- Charoenmuang, D. (2002). *Sustainable Cities: Western Concepts and Experiences*. Chiang Mai: Social Research Institute. Chiang Mai University.
- Chumde, N. (2006). *The settlement patterns and development of ancient communities in the Chiang Saen sovereignty during 13th-18th centuries* (Master's thesis). Chiang Mai University, Chiang Mai.
- Department of Religious Affairs. (1999). *History of temples throughout the kingdom, Volume 8*. Bangkok:Religious Printing House.
- Government Mae Chan District. (1956). *A hundred years of Mae Chan*. Chiang Rai: Mae Chan District. Notification of the Ministry of Interior. (1956, 20 August). [Government Gazette] (Vol. 22, p.467).
- Government Mae Chan District. (2017). *The Place Name and Geographic Name in Mae Chan District, Chiang Rai Province*. Chiang Rai: Lorlanna Publishing House.
- Kaisri, S. (2014). *The state and dynamics of boundary line formation according to the concept of modern state after the Franco – Siamese war* (Master's Thesis). Chulalongkorn University, Bangkok.
- Khamheung, S. (2020, June 6). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. The second generation heir of a Tai Yai family in MaeChan Old Town, Mae Chan District, Chiang Rai.

- KhueanPhet, P. (2020, June 10). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Manager of ditch Ho in Mae Chan District, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Laotrakoon, C. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Member of the MaeChan Charitable Foundation, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Lopirun, A. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. member of the Mae Chan Public Charity Foundation, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Lertcharnrit, T. (2011). Cultural resource management. Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center (Public Organization).
- Maechan Hospital, (2020, December 11). History of Mae Chan Hospital. Retrieved from <http://maechanhospital.go.th/history>
- Mae Chan Charity Foundation. (2008, July 28). [Government Gazette] (Vol 126, p. 96).
- Mae Chan District Office (1899). *A hundred years of Mae Chan*. Chiang Rai: Mae Chan District
- Malayong, D. (2020, June 6). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Dechasilp shop operator, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Ministry of Transport. (1992). *80 years, Ministry of Transport*. Bangkok: Ministry of Transport.
- Na Thalang, S. (2016). *Look at folklore and see ethnic identity*. Bangkok: Sirindhorn Anthropology Center (Public Organization).
- Norat, S. (2020 June 6). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Representative of the Tai Yai family in Mae Chan old town, Mae Chan District, Chiang Rai.

- Office of the Prime Minister. (1950). *About raising branches of Mae Sai District, Mae Chan District, Chiang Rai Province to Amphoe. (1950, 13 April).* [Government Gazette] (Vol. 67, p.1433).
- Ongsakul, S. (2015). *Wang River Basin: Cultural History*. Chiang Mai: Center for Lanna Studies. Faculty of Humanities Chiang Mai University.
- Ongsakul, S. (2018). *History of Lan Na* (12 th Ed.). Bangkok: Amarin Printing & Publishing.
- Panpin, A. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. former headman of Village 4 Mae Chan Subdistrict Municipality Chiang Rai Province, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Research Center of Environmental Social Science for Local Sustainable Development. (2020, June 9). *Watershed management guidelines, Kham-Nam Chan watershed management guidelines 2 4 weirs.* Retrieved from <http://resd.in.th/2018/แนวทางการจัดการลุ่มน้ำ>.
- Saokhamkhet, S. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Retired civil servant and former director of Banleaw School Mae Chan District, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Sirichai, A. (2017). *Toponyms in Mae Chan District Chiang Rai Province*. Chiang Rai: Lor Lanna Publisher.
- Skinner, G. (2005). *Chinese society in Thailand: an analytical history*. Bangkok: Toyota Thailand Foundation.
- Sombat Mai, K. (2020, June 10). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording]. Independent researcher, Mae Fah Luang University, Chiang Rai. Srisavasdi, B. (2008). *30 lives in Chiang Rai*. Bangkok: Siam Press.

- Suwanrat, P. (2020, June 12). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording].
member of the Mae Chan District Cultural Council., Mae Chan District,
Chiang Rai.
- Taweerat, S. (2020, May 31). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording].
Heir to the royal family of Chiang Tung, Mae Chan District, Chiang Rai.
- Thai Survey Department. (1938). *Mae Chan flight map*. [Archives of King
Rama 5]. National Archives, Bangkok.
- Thampanya, N. (2014). *Exploration and Management of Historical Heritage
for Tourism Development and Conservation of Wiang Nong Lom, Mae
Chan District, Chiang Rai Province*. Thailand Research Fund: Bangkok.
- Thandom, M. (2020, June 6). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording].
Heir of the 3rd generation of the Tai Lue family in Mae Chan City,
Mae Chan District, Chiang Rai.
- The National Identity Office. (2015). *Archives of His Majesty King Prajadhipok's
visit along the northern provinces and Chiang Mai, 1926*. Bangkok:
Amarin Printing and Publishing.
- Towinus, S. (2011). *A study for maneuver of architectural heritage atlas of
Rak Klong Bangpra community, Trat province* (Master's Thesis).
Silpakorn University, Bangkok.
- Upatham Won Kan, P. (2012). *Commemorative Ceremony Phra That Sai
Yong, Pa Sang Temple, Pa Sang Subdistrict, Mae Chan District,
Chiang Rai Province, 2 March 2012*. Bangkok: Thai Press Rum Co., Ltd.
- Yaowathanee, C. (2017, March 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape
recording]. Mae Chan Old City Community Philosopher, Mae Chan
District, Chiang Rai.
- Yaowthane, S. (2020, May 21). Interviewed by Nakarin Namjaidee [Tape recording].
the heir of Mae Chan coffee shop, Mae Chan District, Chiang Rai.